

ביאור
מגילת אסתר
תליתאה

מאת רבינו הגדול איש אלקים קדוש
רבי משה דוד וואלי זצוק"ל
מבית מדרשו של הרמח"ל

מופיע לראשונה בס"ד מכת"ק המחבר

פציה"ק ירושלים ת"ו
שנת ה'תש"פ

כל הזכויות שמורות

COPYRIGHT BY THE PUBLISHER

יוסף ספינר

רחוב סורצקין 47

ירושלים

טל': 02-5386685

ברוך רחמנא דיהיב לן אוריין תליתאי – פירוש מגילת אסתר תליתאה מרבינו הגדול רמד"ו זצוק"ל המופיע בעזה"י לראשונה מכת"י. שונה פירוש זה "תליתאה" מהב' ביאורים הקודמים, שבהם רבנו עסק בעיקר לבאר לשון הפסוקים עצמם, לפי דרכו. משא"כ בביאור זה עיקרו בדרך "סיפור" המגילה באור חדש, היינו סיפור קורות המגילה מקבל פנים חדשות בכל שלב ושלב של הסיפור, וממילא מתוך מהלך הסיפור המחודש - הפסוקים מקבלים הבנה וביאור חדש. ולכן הביאור אינו נצמד ללשונות הפסוקים, רק משתמש בהם כפי ענין הסיפור. המעיין היטב יראה פלאות בחידוש הסיפור (המתאימים להפליא לפשוטו של מקרא) שלא קדמו מי מהמחברים, ויאות על ביאור זה מה שאמרו חז"ל "אסתר ברוח הקודש נאמרה", והדברים שמחים – ליהודים היתה אורה זו תורה, ששון ושמחה.

החיבור נכתב בערוב ימיו של המחבר בשנת תקל"א (תנ"ו-תקל"ז) רובו נכתב בין המצרים שנה הנ"ל. הועתק מכת"י אדלר בהמ"ל JTS 945 ותודתנו נתונה להספריה על עזרתם ועין טובה להדפיסו. ואפריון נמטיה לידי"נ הגה"ח המופלג רבי **יעקב הערמאן** שליט"א שטרח להעתיק כל החיבור מהכת"י, ובלימוד בצוותא אחד הוספנו הערות וביאורים בס"ד.

מהקוטבים הבולטים בדרך ביאור פירוש זה הוא ענין – "הגזירה העליונה" – "הש"י גזר", "הש"י נתן בלבד", "הש"י עשה" וכד', היינו הנסים הנסתרים שהופיעו בדרכי הטבע, כולם מגזירתו ית'. ובעיקר מדגישו רבינו בענינים המוקשים והתמוהים שהם נגד ההגיון והשכל, לדוגמא: שאלת אחשוורוש "מי הוא זה ואיזה זה הוא אשר מלאו לבו לעשות כן" – הלא הוא צוה וחתם וכו'. אלא "הש"י עשה שישכח את הרשות שנתן להמן כאילו לא היו דברים מעולם". וכן לכל אורך המגילה זה הקו המנחה את רובד הפנימי של הסיפור החיצוני לכ'. בכ"מ עשינו קו תחתון לציין מקומם.

יתן השי"ת ונזכה למ"ש רבינו "באיתערותא דלתתא איתער לעילא -
להמשיך בכל שנה ושנה אותן האורות עצמן שנמשכו באותה שנה,
ויהיה זכר לנפלאותיו ית' בכל השנים ובכל הדורות.

ביאור מגילת אסתר

א.

א. ויהי בימי אחשוורוש הוא אחשוורוש המולך מהודו ועד כוש שבע ועשרים ומאה מדינה. הנה מתחיל הסיפור בלשון "ויהי" שהוא לשון צער כידוע, לפי שישראל גרמו רעה לעצמן באותו הזמן, לפי שנהנו מסעודתו של אותו רשע, והדין היה מתריס כנגדם; אבל ניצולו מן הדין בזכות הצדיקים שהיו באותו הדור, מרדכי ואסתר וכל שאר הצדיקים, ובזכותם הדין נהפך לחסד ולא היה אלא פחד רעה, ולכן תראה שמלת ויהי עולה כמניין א"ל שהוא שם החסד כידוע. ולכן התחיל מענין לשון ויהי שנרמז אל הדין ורומז ג"כ אל החסד ברזא דאמרן, שהרי ישראל עשו תשובה שלימה לבסוף, והיה חסד אליהם, והדין התריס כנגד אויביהם - ¹שבימיו של המלך הזה כתבו שטנה על בנין בית המקדש, ולא יכלו להשלימו עד דריוש המלך שנתן להם רשות להשלים את הכל, ולכן על אחשוורוש אמר הכתוב ב' פעמים "אחשוורוש הוא אחשוורוש" כענין אמרם ז"ל (מגילה יא, א): הוא ברשעו מתחלתו ועד סופו, שלא רצה לתת רשות להשלים הבנין הקדוש כל ימי חייו.

²ובשביל שהיה מולך בכיפה, והיו כל ישראל תחת ממשלתו, נמצא ח"ו שצרתם היתה גדולה מאד אם נתקיימה מחשבתו של המן לאבד את כלם. אלא שהש"י ממכון שבתו השגיח על עמו ונחלתו, וגזר על המלך הזה שיקח לו בת ישראל הצדקת לאשה שהיה מחבבה מאד,

¹ והדין התריס כנגד אויבים – ויהי שרומז על הדין, בימי – שבימיו, של המלך הזה אחשוורוש, כתבו שטנה לא להשלים בנין בהמ"ק, כל ימי חייו – אחשוורוש הוא אחשוורוש – מתחילתו ועד סופו.

² מבאר ענינו דסיפא דקרא: המולך מהודו ועד כוש וכו' – שהיו כל ישראל תחת ממשלתו, וממילא צרתם היתה גדולה מאד, והוא הקדמה כללי לכל נושא המגילה.

ועל ידיה ובזכותה ובזכותו של מרדכי וכל שאר הצדיקים נתבטלה הגזרה, והדין הגזור עליהם חזר על מבקשי נפשם¹.

ב-ג. ²ובשביל שהמלך הזה היה רודף הרבה אחר הכבוד, לפיכך: כשבתו על כסא מלכותו אשר בשושן הבירה עשה משתה לכל שריו ועבדיו חיל פרס ומדי הפרתמים ולכל שרי המדינות "שהושיבם" לפניו, כי ברוב עם הדרת מלך³.

ד. ועוד צוה⁴: להראות אליהם את עושר כבוד מלכותו ואת יקר תפארת גדולתו, שהיתה רבה מאד עד שהיו צריכים "ימים רבים" לראות את הכל, כדי שהכל יכבדוהו יחשיבוהו ויקבלו את מלכותו עליהם⁵, כי לא היה מלך בן מלך אלא עבדו של מלכות כשדים, ועושרו היה סעד לו לתמוך את כבודו, ולכן רצה שיהיו "שמונים ומאת יום" - שיהיה רשות אל הכל ליכנס בפלטין שלו לראות את כבוד עשרו ואת יקר תפארת גדולתו. ומה צורך לומר שהיו "ימים רבים" אם כבר מפרטם אח"כ בענין אמרו: שהיו שמונים ומאת יום⁶. אלא אמר ימים רבים לרמוז שהיו ימים של צער לישראל (אסתר רבה, ב, ג) כי היו

¹ כנ"ל "ויהי" רומז צער, מהדין שהיה מתריס כנגדם, ובזכות אסתר ומרדכי וכו' חזר הדין על מבקשי נפשם.

² פסוקים ב-ח מדברים על מלוכת אחשוורוש - כל הפעולות שעשה בשביל שהיה "רודף אחר הכבוד עד מאד": א - סעודה לשרים (פסוקים ב-ג), להראות הדרת כבודו מהיושבים לפניו. ב - מראה עושרו ק"פ ימים (פסוק ד). ג - סעודה לכל העם, להראות נדיבות לבו (פסוקים ה-ז), וכל זה כדי לחזק ולכבד מעמדו, מחמת שלא היה מלך בן מלך אלא עבד כי ימלוך. ומתוך ענין הסעודה לכל העם מתבאר חטא ישראל שנהנו מסעודתו, וענין תשובתם (פסוק ח).

³ לפניו ר"ל "שהושיבם" לפניו, ועי"ז נתכבד, כי ברוב עם הדרת מלך. (יש כמה דעות במפרשים על משמעות של "לפניו").

⁴ "ועוד" צוה - פסוק ד' אינו קשור עם הסעודה של פסוק הקודם. "בהראותו" את עושר כבוד וכו' - ר"ל "שצוה" להראות אליהם.

⁵ כבוד מלכותו - שיכבדוהו ויקבלו מלכותו. ולכן רצה שיהיה שמונים ומאת יום - שנצרכים כדי להראות "לכל".

⁶ מפירוט הימים גם היה מובן המשמעות שפירש: שהיו צריכים "ימים רבים" לראות את הכל.

זוכרים את כבודם ואת גדולתם¹ היקרה שהיתה להם בארץ ישראל בזמן שהיה בית המקדש קיים, ומצטערים הרבה על שנאבד מהם, והיו משועבדים עכשיו לעבד אשר מלך מעצמו, ולא היה ראוי למלכות.

ה-ז. וכאשר נשלמו הק"פ ימים של 'בהראותו', "עשה מלך זה משה שבעת ימים "לכל" העם הנמצאים בשושן הבירה", כדי "שהכל" ישבחוהו וירוממוהו, ותהיה אהבתו תקועה בלבם מפני נדיבותו, כי רוב בני אדם אינם משבחים אלא למי שקיבלו הנאה ממנו². והמשה הזה רצה לעשותו "בחצר גינת ביתן המלך", כדי שתהיה נדיבותו מפורסמת לכל. שלטעם זה רצה ג"כ שכל המקומות האלו יהיו מקושטים בתכשיטים נאים, וגם הרצפה תהיה של אבנים יקרות. וגם הכין "כלי זהב להשקות" אל המסובין. וכל הכלים היו שונים אלו מאלו ולא היו שווים בצורתם, כדי שתגדל תפארתו בריבוי הוצאתו³. אבל פירשו רבותינו⁴ שאותם הכלים היו משונים במראיהם מכלי הקדש שהיו בעוה"ר באותה הסעודה, כי כלי הקדש היו יותר יפים מפני הרשימו של אור הקדושה שהיה מתנוצץ בהם, וכלי חול היו גרועים מהם, ולכן לעומת כל הנמצאים היתה ניכרת גריעותם המבדלת בין קדש לחול⁵. ומ"ש: ויין מלכות "רב" כיד המלך, לא רב בכמות, כי אין זה שבחו של מלך, אלא רב בחשיבות, כמו שמצינו "אשקך מיין הרקח", כי שלח המלך לבקש היין יותר משובח שהיה בכל ערי מלכותו.

¹ כבודם וגדולתם – כנגד "כבוד" מלכותו...תפארת "גדולתו". והיו משועבדים עכשיו לעבד אשר מלך מעצמו וכו' – שזה היה כל מטרת הק"פ ימים להראות עושר כבוד מלכותו כנ"ל. והיו מצטערים הרבה על "הכבוד וגדולה" שנאבד מהם.

² כי רוב בני אדם – אינם מתפעלים ומחשבים את המלך מצד עושרו (כמו השירים בפסוק הקודם), אלא מצד מה שהם מקבלים הנאה ממנו – "נדיבות לבו" ועי"ז אהבתו תקועה בלבם, לכן עשה משה לכל העם. ועשה אותו "בחצר גנת בינת המלך" – לפרסם נדיבותו.

³ בריבוי הוצאתו – כנ"ל שמטרת משה זו היה להראות "נדיבות לבו".

⁴ אסתר ב, יב. הביא כליו וכלי בהמ"ק, ונמצאו נאים ויפין מכליו.

⁵ היה ניכר גריעותם – ולא הועיל ענין שינוי הכלים להגדיל תפארתו.

ח. והשתיה כדת אין אונס, ויש כאן תוכחת מגולה ליהודים הנמצאים באותה הסעודה¹, כי היו צריכים למנוע את עצמן מסתם יינם, כמו שעשה דניאל שלא רצה להתגאל בפת בג המלך וביין משתיו, וכל שכן אלו שלא היו נאנסים "כי כן יסד המלך על כל רב ביתו לעשות כרצון איש ואיש", ולכן נענשו בפחד רעה [כנ"ל א']. ולא ברעה עצמה כי עשו תשובה בצום ובכי ומספד, ועל ידי כך נתפייסה מדת הדין, וניצולו מן הפורענות שהיה נגזר עליהם מפני שנהנו מסעודתו של אותו רשע.

ט. "גם" ושתי המלכה רצתה לעשות משתה שבעת ימים - כמו שעשה המלך בעלה², ובאותו "הבית" ממש ולא במדור שלה, וזה גרם סגיאות פריצותא משום פטטיא דנשי, כי היו המסובין שומעים ומשבחים את נשיהם כמו שאמרו רז"ל (מגילה יב, ב), ואחשורוש היה משבח את אשתו שהיתה יפה יותר מכלן³.

י-יא. "וביום השביעי" שהיה יום שבת קדש, נשתרשו בשבח הזה יותר משאר הימים, כדי שזאת הרשעה תקבל את עונשה שהיתה משתמשת בבנות ישראל לשרתה בסעודתה ביום השבת כמו בימות החול, וגם בחרפה ובבזיון [שנשרפה ערומה] מפני גאותה, לפיכך גזר הש"י שתבא קלקלתה באותו היום, על ידי שכרות בעלה⁴, כי צוה לסריסיו להביא את ושתי המלכה לפניו בכתר מלכות בראשה להראות העמים

¹ תוכחת מגולה – וזה מטרת הפסוק בכאן (כי אינו בא כהמשך דלעיל – להראות נדיבות לבו).

² שהיה מפני גאותה (וכ"כ ביוסף לקח). וכן מדגיש לקמן: ונגזר עליה לקבל עונשה בחרפה ובבזיון מפני גאותה (י-יא; יט). ותמאן המלכה ושתי לבא בדבר המלך מפני גאותה (יב-טו).

³ "גם" – רצתה לעשות משתה כמו שעשה המלך, לכן עשתה אותו שבעת ימים, וגם באותו בית של המלך (ולא בבית הנשים). ומזה שהיו מעורבים, נגרם פריצותא רבא משום פטטיא דנשי... ואחשורוש היה משבח אשתו שהיתה "יפה" מכולן וכו'.

⁴ גזר הש"י שתבא קלקלתה באותו היום – שהיתה משתמשת בבנות ישראל לשרתה בסעודתה ביום השבת כמו בימות החול. על ידי שכרות בעלה – בחרפה ובבזיון מפני גאותה.

והשרים את יופיה שהיתה טובת מראה - יותר מכל שאר הנשים¹, כי בכך יוכרחו כל השרים להודות אל המלך שהיא היתה יותר יפה מכל נשיהם.

יב-טו. ותמאן המלכה ושתי לבא בדבר המלך, לא מפני צניעותה אלא מפני גאותה, וכל שכן שהצרעת פרוחה בה כמו שאמרו רז"ל², ותמורת חן כיעור לעיני כל רואיה, ולכן מיאנה לבא לפני העמים והשרים כדי שלא יהפך השבח לבזיון. "ויקצוף המלך מאד וחמתו בערה בו", כי השכרות גרם את הכעס³; והכעס הביאו לבקש מיועציו "יודעי דת ודין" מה לעשות לה מפני חציפותה שמיאנה לעשות את דבר המלך. ואמרו רז"ל (מגילה שם) ששאל בתחלה לבני יששכר שהם נקראים "יודעי העתים"⁴ לפי שהיו חכמים ויודעים שיש עת לחשות ועת לדבר, וכאן בנידון דידן היה עת לחשות, שאם יאמרו אל המלך שהיא חייבת מיתה, אחר שיסור יינו מעליו יצוה להרוג אותם⁵, כמו שיעצוהו להרוג את המלכה שלו החביבה אליו הרבה מאד מפני יופיה, ולכן אמרו לו שניטלה עצה מהם אחר שנחרב בית המקדש, ולכן יותר טוב לו שישאל "מיודעי דת ודין" שהם יתנו לו העצה ההוגנת לו כפי דרכם של הפרסיים הממונים על דבר המשפט. ואז

¹ כי טובת מראה - "היא" - יותר מכל שאר הנשים. והכוונה לא היתה סתם להראות יופיה, אלא כי בכך יוכרחו כל השרים להודות אל המלך שהיא יותר יפה מכל הנשים.

² מגילה שם. (המחבר מקדים הטעם של מפני גאותה, כשיטתו בכל הפרק כנ"ל. וענין הצרעת הוא דבר "נוסף" וכל שכן היינו ומה עוד).

³ כי בלא זה אין מקום לכעס, שהרי מיאנה "כדי שלא יהפך השבח לבזיון", א"כ הוא לטובת המלך.

⁴ עד כאן הוא דברי רז"ל במדרש כאן, והמשך דבריו הוא ביאורו. וכן מ"ש אח"כ: שאם יאמרו למלך שהיא חייבת מיתה וכו' מוזכר חלקי בגמרא (יב, ב), והמחבר מפרשו ומסיים הענין לפי דרכו.

⁵ כנ"ל שהשכרות הוא שהביא את הכעס. וכמ"ש להלן ב, א: "אלא שיש לבקש הטעם למה אחר שעברה שכרותו וחמתו לא צוה להרוג את ממוכן שיעצו להרשיע כנגד אשתו. דע כי אדרבא מכאן למדנו שלב מלך ביד ה' ואל כל אשר יחפוץ יטנו".

המלך שאל "לשבעת שרי פרס ומדי רואי פני המלך ויושבים ראשונה במלכות".

טז-יח. והיותר גרוע שלהם היה המן שנקרא כאן "ממוכן" לרמוז שהיה מוכן לפרענות (מגילה שם), והוא זדון לבו השיאו להיות קופץ בראש ולומר לפני המלך והשרים "לא על המלך לבדו עושה ושתי המלכה כי על כל השרים ועל כל העמים אשר בכל מדינות המלך אחשורוש", כי מחציפותה של זאת תלמדנה¹ כל הנשים להבזות בעליהן בעיניהן באמרם המלך אחשורוש אמר להביא את ושתי המלכה לפניו ולא באה, וכשם שהאנשים הולכים אחרי דרכי המלך שהוא תל שהכל פונים בו, כך הנשים תלכנה אחרי דרכי המלכה להבזות בעליהן.² ונפיק מניה חורבא בכל מדינות מלכותו, כי הבזיון של הנשים לבעליהן, והקצף של בעליהן כנגד נשיהם, תהפוך קערה על פיה לענין ההנהגה מחלוקות ודברי ריבות שלא יצא מהם רק רע כל היום. וז"ש: והיום הזה תאמרנה שרות פרס ומדי אשר שמעו את דבר המלכה לכל שרי המלך וכדי בזיון וקצף.

יט. ואמנם כדי להקדים תקנה אל הקלקול הזה שיכול להיות בכל מלכותו³, יצא דבר מלכות מלפני המלך שיגזור על ושתי שלא תבא עוד לפניו, אלא תקבל את פורענותה על סרבנותה לציווי המלך מפני גאותה - ומלכותה יתן המלך לאשה אחרת שתהיה יפה וטובה ממנה⁴.

¹ כי יצא דבר המלכה על כל הנשים – כי מחציפותא של זאת תלמדנה כל הנשים.

² עד כאן ביאר רישא: להבזות בעליהן בעיניהם "בזיון", ובהמשך מוסיף ענין "הקצף" של בעליהן, שמבין שניהם "בזיון וקצף" יבואו לדברי ריבות - שתהפך הקערה על פיה – "וכדי" בזיון וקצף, וכמ"ש בתרגום "וכדי" – מי יכול לסובלה.

³ תקנה אל הקלקול הזה – "שהנשים תלכנה אחרי דרכי המלכה להבזות בעליהן בעיניהם".

⁴ יפה וטובה ממנה – בתרגום: דשפירא מינה. וכנ"ל יב-טו, שהיתה חביבה אליו הרבה מאד מפני יופיה. וכן לקמן ב, ב-ד.

כ. "והפתגם" הזה שיצא "מפי" המלך, יודע וישמע בכל מלכותו כי רבה היא, ותהיה זאת תקנה גמורה אל הקלקול, שיכול להיות כי "תשמענה" כל הנשים¹ המאורע הקשה שאירע אל ושתי המלכה על אשר לא עשתה את דבר המלך, וממנה תלמדנה² "כל הנשים לתת יקר לבעליהן למגדול ועד קטן", בין שתהיה אשה חשובה נשואה אל אדם חשוב, בין שתהיה נשואה להדיוט³, תהיה על כל פנים משועבדת לבעלה, כמו שאמרה תורה והוא ימשול בך, כי הממשלה ראויה אל המשפיע והשעבוד אל המקבל.

כא-כב. וזאת העצה של ממוכן ישרה "בעיני המלך ובעיני השרים", ומיד גזר המלך לעשות כדבר ממוכן, ולשלוח אגרות לכל המדינות שלו להיות כל איש שורר בביתו, ויוכל להכריח את אשתו לעשות כרצונו, ולא שתהיה אשתו שוררת ומושלת על בעלה. ולא עוד, אלא שאפילו תהיה אשתו ממדינה אחרת, ותהיה רגילה לדבר בלשון אחר שאינו לשון בעלה, תהיה מוכרחת ללמוד את לשון בעלה כדי שתשמע לו ותשמור את כל מצותיו⁴, וז"ש להיות כל איש שורר בביתו ומדבר בלשון עמו.

¹ והוא תקנה אל הקלקול שיכול להיות בכל מלכותו, כנ"ל בפסוק הקודם.

² וממנה תלמדנה וכו' – לפי פירושו: לא נגזרה חוק לכל הבוזה את בעלה שיהרגוה, כשם שהרגו את ושתי, כמ"ש ברש"י. אלא פתגם שיצא מפי המלך היה עונש ושתי, ולקחת אשה אחרת הטובה ממנה.

³ למגדול ועד קטן – שניהם מוסב על הבעל – "תהיה על כל פנים משועבדת לבעלה".

⁴ מדבר בלשון עמו – פירושו: "ללמוד" את לשון בעלה, והמטרה הוא - כדי שעי"ז תשמור את כל מצותיו - כל איש שורר בביתו. ובזה מתיישב תמיהת הגמרא: מגילה יב, ב: מאי האי דשדיר לן להיות כל איש שורר בביתו פשיטא אפילו קרחה בביתיה פרדשכא ליהוי. וקודם פירש רק להיות שורר וגו' - שיוכל להכריח אשתו לעשות כרצונו, ואח"כ מוסיף שלכן ג"כ תיקן שתדבר בלשון עמו "כדי" שתשמע לו – שורר בביתו.

ב.

א. **אחר הדברים האלה**, שכבר עברה שכרותו של אחשוורוש ושככה חמתו¹, **זכר את ושתי ואת אשר עשתה ואת אשר נגזר עליה**, דהיינו עונש גדול שנשרפה ערומה על חטא קטן², כי סוף סוף היתה צריכה לחוס על כבודה, ועל כבוד המלך עצמו, שלא תבא מלכה לפני העמים והשרים להראות את יופיה, כי זה היה קלון לה, וקלון למלך שיצא מפיו הציווי הזה בעת שכרותו³. אבל **מי עשה כן מי גזר כן**, המלך העליון, מפני רשעותה שהיתה נוהגת עם בנות ישראל כדאמרת לעיל, ונתקיים בכך: למשפטיך עמדו היום כי הכל עבדיך⁴. אבל אחשוורוש שלא היה יודע כן, לפיכך גזר עליה מה שגזר בעת שכרותו, ואח"כ נתחרט⁵, אבל חרטתו לא הועילה כלום, כי כבר נתקיימה "גזרתו" ית' על זאת הרשעה ונאבדה מן המלכות ומן העולם⁶. ואחשוורוש היה מזכיר אותה ביגון ואנחה ומתאונן עליה כל היום⁷, עד שעבדיו נתנו לו העצה הנזכרת בסמוך והוא קיבלה ונתנחם.

אלא שיש לבקש הטעם למה אחר שעברה שכרותו וחמתו לא צוה להרוג את ממוכן שיעצו להרשיע כנגד אשתו. דע כי אדרבא מכאן

¹ **עברה שכרותו ושככה חמתו** – וכמ"ש לעיל שסיבת חמתו בערה בו היה בגלל שכרותו. השווה התרגום.

² היחס בין העונש ("את אשר נגזר עליה") לבין החטא קטן ("את אשר עשה").
שנשרפה ערומה – ילקוט מעם לועז בשם מר"ג, וכן בספר אשכול הכופר (בעל צרור המור עה"ת).

³ **מי עשה כן** – שלא תבא מלכה לפני העמים והשרים להראות את יופיה – "ואת אשר עשתה". כי באמת לא ושתי היא שעשתה כן אלא המלך העליון, מפני רשעותה כדאמרת לעיל א, י-יא "כדי שזאת הרשעה תקבל את עונשה".

⁴ **כי הכל עבדיך** – אפילו המלך הוא עבד, לעשות משפטו ית', מתוך שכרות ודבר שהיה קלון לו.

⁵ **אבל אחשוורוש שלא היה יודע כן** – שהוא מונהג מן גזירת השופט העליון כעבד שעושה רצון המלך, **לפיכך גזר וכו' ואח"כ נתחרט**.

⁶ **ונאבדה מן המלכות** – "אשר לא תבא עוד לפניו", **ומן העולם** – עונשה – ומלכותה יתן המלך וכו', כנ"ל פסוק יט בפירושו.

⁷ **היה מזכיר אותה** – כ"ה בראב"ע וברוקח, ועוד.

למדנו שלב מלך ביד ה' ואל כל אשר יחפוץ יטנו, שהרי לא די שלא צוה אחשוורוש להרוג את ממוכן מפני עצתו הרשעה, אלא שגדלו וינשאהו על כל השרים אשר אתו, כי בתחלה היה היותר גרוע, ואח"כ נעשה היותר חשוב, והיה זה שכרו ממנו ית', לפי שיעץ אל המלך לאבד את הרשעה מן העולם. וכבר ידענו שממוכן זה המן, וכשם שקיבל שכרו בתחלה מפני שיעץ את הרע על המלכה הרשעה, כך קיבל פורענותו לבסוף מפני מחשבתו הרעה שחשב על היהודים לאבדם, כי פלס ומאזני משפט לה' לדון את האדם באשר הוא שם אם טוב ואם רע. וכל שכן אל הגוים שכלם כאין נגדו, ואם עושים דבר טוב כפי רצונו, ישלם מיד להם את שכרם בעה"ז כדי להשבית כל טענתם בטוב של עה"ב, כדכתיב בפרווח רשעים כמו עשב ויציצו כל פועלי און להשמדם עדי עד.

ב-ד. והנה "נערי המלך משרתיו" בראותם ובשמעם שכל דאגתו היתה מפני יופיה של ושתי - כאילו בכל מדינות מלכותו לא ימצא אשה אחרת שתהיה יותר יפה ממנה, לפיכך אמרו לו שיפקד המלך פקידים שיבקשו ויקבצו¹ כל נערה בתולה טובת מראה בכל מדינות מלכותו ויביאוה לשושן הבירה, כי מקכ"ז מדינות אי אפשר שלא תמצא בתולה אחת מהנה שתיטב בעיני המלך והיא "תמלוך תחת ושתי", ותעבור דאגתו של מלך מפני מיתתה של ושתי כשימצא נערה יפה הימנה. והעצה הזאת ישרה בעיני המלך ויעש כן.

ה. ובשביל שזאת הגדולה כבר היתה מוכנת ממנו ית' לנערה טובה וצדקת שלא היתה כמותה בכל ישראל, לפיכך בא הכתוב בסמוך ליחס את משפחתה² בענין אמרו איש יהודי היה בשושן הבירה ושמו

¹ **שיבקשו** – פסוק ב'. **ויקבצו** – פסוק ג', גם הביקוש היה על ידי הפקידים. ראה מנות הלוי, מהר"ל ועוד, שעמדו על משמעות ההבדל של ב' הפסוקים.

² **בא הכתוב בסמוך ליחס את משפחתה בענין אמרו איש יהודי היה בשושן הבירה וכו'** – כוונת הפסוק הוא בקשר ליחס אסתר דלקמן, ולפי זה מיושב תמיהת המדרש כאן: וכי יהודי אחד היה בשושן הבירה והלא כתוב 'והיהודים אשר בשושן'.

מרדכי בן יאיר בן שמעי בן קיש איש ימיני. ולמה קראו הכתוב איש יהודי כאילו היה משבט יהודה, אם היה משבט בנימין¹. אלא הטעם הנכון הוא, לפי שאחר החרבן ראשון שכבר גלו כל עשרת השבטים מהלאה לנהר סמבטיון ונשכח זכרם מבני אדם, לפיכך כל זרע ישראל שגלו בשאר הארצות נקראים יהודים, ואעפ"י שמעורבים בהם משבט בנימין וגם משאר השבטים, יהודה גבר באחיו, וכלם נקראים על שמו של שבט יהודה, כי אזלינן בתר רובא, והרוב הוא משבט יהודה². שלטעם זה היתה ברכתו של אביו לא יסור שבט מיהודה וגו', כלומר: לא יפסוק שמו של שבט יהודה מפיהם של כל בני אדם כמו שנפסקו שמותם של כל שאר השבטים, מן הטעם הנ"ל, עד בא עתו של קיבוץ גלויות שאז יחזרו עשרת השבטים וכלם יקראו בשמן, אלא שהעטרה תחזור ליושנה דהיינו למלך המשיח שנקרא שילה³, לפי שהמלוכה שלו כמ"ש רז"ל (ב"ר צט ז), והוא משבט יהודה ומזרעו של דוד כידוע⁴. וזהו הטעם הפשטי והאמיתי למה נקראה שמו של מרדכי איש יהודי אעפ"י שהיה משבט בנימין, וממשפחתו של שאול המלך. אבל הטעם העיקרי הוא, כי מרדכי הצדיק היה גואל לישראל באותו הזמן של צרת המן, וכל גואל נשמתו משרשו של משה שהיה גואל הראשון, ולכן תראה שאי"ש יהודי עולה כמנין מש"ה. וגם בברכתו של יעקב אבינו, המשיח נקרא שיל"ה שעולה כמנין מש"ה (זח"א כה ב, ועוד), כי משפט הגאולה ודאי לשרשו של משה ולא לשרש אחר. ומלך המשיח נקרא שילה, כי לא יוכל לגאול עד שתשרה עליו ותתישב בו נשמתו של משה, ואז יצליח במשיחותו, ועל ידו תהיה גאולה שלימה לישראל, ודא ברירא דמלה בלי ספק.

¹ כמו שהקשו במגילה יב, ב.

² כי אזלינן בתר רובא – ולא מטעם שגלה עם גלות יהודה, כמ"ש ברש"י.

³ המשך הפסוק: לא יסור שבט מיהודה ומחוקק מבין רגליו "עד" כי יבא שילה ולו יקהת עצמים.

⁴ גם כשיחזרו ישראל להקרא על שם שבטם (ולא על שם יהודה), יתקיים "לא יסור שבט מיהודה" – כי מלך המשיח משבט יהודה.

ו. והנה גלותו של הצדיק הזה היה בזמן גלותו של "יכניה מלך יהודה" שהיו רובם צדיקים, שעליהם אמר הכתוב (ירמיה כד, ג): התאנים הטובות טובות מאד, ומרדכי היה צדיק יותר מכלם¹, ולכן זכה שישרה עליו יסוד אבא שהיה שרשו של משה, כדי שתהיה על ידו הגאולה לישראל בצרתו של המן הרשע².

ז. והוא היה אומן של אסתר בת דודו שהכתוב קוראה הדסה מפני שהיתה צדקת, והצדיקים נקראים הדסים³, מפני שנותנים ריח טוב במעשיהם הטובים. ואחר שמתו אביה ואמה של זאת הנערה הצדקת, זכה⁴ מרדכי לגדלה אצלו ולהשגיח עליה כאילו היתה בתו, וז"ש: "ובמות אביה ואמה לקחה מרדכי לו לבת". וממנו למדה להיות מדקדקת בדת יהודית יותר מכל שאר הצדקניות שהיו באותו הדור, ולכן זכתה לאותה המדרגה ולאותו כבוד להיות כתר מלכות בראשה.

ח-י. ואם תאמר והלא האשה היא דוגמת הכוס של ברכה שאם טעמו פגמו, ואם כן למה גזר הש"י שזאת הנערה היהודית והכשרה תהיה אשתו של ערל וטמא, ותפגום את כשרותה ואת קדושתה, שגם היא לא היתה רוצה בכך, שהרי כל שאר הנערות היו נקבצות מאליהן להגיע לאותה הגדולה, והיא "נלקחה" באונס ולא ברצונה, כמו שהעיד הכתוב עליה בפירוש בענין אמרו ויהי בהשמע דבר המלך ודתו ובהקבץ נערות רבות אל שושן הבירה על יד הגי ותלקח אסתר אל בית המלך אל יד הגי שומר הנשים, ולמה הש"י רצה בכך⁵.

¹ יתכן כמ"ש רש"י מגילה יג, א. מדלא כתיב אשר היה מן הגולה אשר הגלתה, וכתיב אשר הגלה עם הגולה, משמע שלא היה כשאר ישראל שגלו על כרחן, והוא גלה מעצמו. והמחבר מפרש שלא היה כשאר ישראל שהיה צדיק יותר מכלם.

² אשר הגלה עם יכניה וכו' – הוא נימוק לפסוק הקודם – למה זכה שישרה עליו יסוד אבא שהיה שרשו של משה, גלותו היה בזמן גלות יכניה שהיו רובם צדיקים – ומרדכי היה צדיק יותר מכולם. ופסוק הבא בא לומר אותו ענין על אסתר – "מדקדקת כדת יהודית יותר מכל שאר צדקניות שהיו באותו הדור".

³ שהכתוב קוראה הדסה וכו' – כדעת רבי מאיר במגילה יג, ב.

⁴ כנ"ל בפסוק הקודם, שהיה צדיק יותר מכלם.

⁵ ולמה הש"י רצה בכך – אם "היא לא רצתה בכך".

התירוץ לזה, דע כי כונתו ית' היתה ודאי להציל את ישראל מצרתם הגדולה על ידי זאת הנערה הכשרה והצדקת, ואם נפגמה קצת בהזדווגה עם ערל וטמא, הצלה דרבים עדיפא, וכדאי הוא הש"י להסיר את פגמה, ולהוסיף קדושה על קדושתה, כי הכל הולך אחר הכונה, וטובה עבירה לשמה ממצוה שלא לשמה. ועובדא דיעל יוכיח, כי אע"ג שנבעלה שבע בעילות מערל וטמא, זכתה להתברך בכפל ברכה, כדכתיב "תבורך מנשים יעל אשת חבר הקיני מנשים באהל תבורך", לפי שהיתה כונתה להציל את ישראל. ¹ומה גם שזאת המלכה הצדקת היתה יכולה לשמור דת יהודית כראוי, כי שבע הנערות המשרתות אותה היו יהודיות כמו שאמרו רז"ל, ולישניה דקרא מוכח, שהרי אמר **ואת שבע הנערות הראויות לתת לה מבית המלך**, ואין ראויות למלכה יהודית וצדקת כאסתר אלא נערות יהודיות. וגם לענין אכילה ושתייה היה שינוי לה ולנערותיה לטוב מכל שאר הנערות הנכריות, כי מאכלות אסורות לא באו אל פיה ואל פי נערותיה ², וז"ש: **וישנה ואת נערותיה לטוב בית הנשים**, כי אין טוב ודאי אלא לשמור את המצות כראוי. ואין להקשות ממ"ש רז"ל שהאכילתה קדלי דחזירי שהוא דבר חשוב אצל הנכרים. כי אמת הוא שהיו מביאין לה, אבל היא אינה אוכלת ח"ו אלא נותנת לנכרים ³. ולמה מביאים לה דבר איסור אם אינה אוכלת. הטעם הוא לפי שעדיין לא היו יודעים שהיא יהודית, וזהו ענין אמרו בסמוך: **לא הגידה אסתר את עמה ואת מולדתה כי מרדכי צוה עליה אשר לא תגיד**, כדי שלא ימאס בה מלך

¹ בסוף הספר (ריש פרק ט) מסכם המחבר הנסים שנעשו במאורעות המגילה, והנס השלישי - **נס גדול היה שהשבע נערות המשמשות לאסתר היו כולן יהודיות ולא נכריות, כי בכך תוכל היא לשמור דת יהודית מכל וכל בלי מונע.**

² **"היה" שינוי וכו'** - לא מצד שינוי המאכלים, אלא מצד, כנזכר לקמן אבל היא אינה אוכלת, לכן מדייק: **לא באו אל פיה ואל פי נערותיה**, כי הביאו להם, אבל לא בא אל פיהם. ראה הערה הבא.

³ מגילה יג, א: **וישנה ואת נערותיה וגו'** אמר רב שהאכילה מאכל יהודי, ושמואל אמר שהאכילה קדלי דחזירי. ותוס' שם מפרש: וח"ו היא לא היתה אוכלת, והמחבר מוסיף: **"ונותנת לנכרים"**, כי גם נערותיה היו יהודיות. אמנם ראה רש"י שם פ"י שכן אכלה "ומתוך אונסה לא נענשה".

ערל, ולא יגרשנה מביתו בכעס ובבזיון¹, וידע מרדכי על ידי חלוט² שתהיה הצלתם של ישראל מצרה גדולה על ידיה, ולכן צוה אליה שלא תגיד את עמה ואת מולדתה.

יא-יב. וגם זהו הטעם "שבכל יום ויום מרדכי מתהלך לפני חצר בית הנשים לדעת את שלום אסתר ומה יעשה בה", כי ידע מרדכי שנשים דעתן קלה, ואפשר שתגיד, ותגרום רעה לעצמה שיגרשוה, ורעה לכל ישראל שתאבד תוחלת הצלתן שעתיד לבא אליהם על ידיה. וכל שכן שהיה זמן ארוך³ של "שנים עשר חדש" לכל נערה לבא אל המלך, והיה אפשר שאורך הזמן יביאנה לגלות העלם דבר, ולכן מרדכי היה שוקד על דלתותיה יום יום לידע כל המאורעות שלה אם ידעה לשמור פיה ולשונה לשמור מצרות נפשה, וחפץ ה' בידיה יצליח.

יג-יז. "והיו רגילים לעשות כן לכל נערה - "שכל אשר תאמר ינתן לה לבא עמה מבית הנשים עד בית המלך", כדי שתלך בשמחה ובטוב לבב ובסבר פנים יפות מרוב המתנות והתכשיטים שנותנים לה. "בערב היא באה ובבקר היא שבה" בעולה אל בית אחר שהיה ממונה שם "שעשגז סריס המלך שומר הפילגשים. ולא תבא עוד אל המלך כי אם חפץ בה המלך ונקראה בשם" - שהיה אומר המלך פלונית אני חפץ בלילה הזאת, והם היו מביאים אותה אליו למלאות את תאותו. ואמנם כאשר "הגיע זמנה של אסתר לבא אל המלך", היא לא היתה להוטה אחר ההבל של המתנות ושל התכשיטים ככל שאר הנערות, ולכן "לא ביקשה דבר; כי אם את אשר יאמר הגי סריס המלך שומר הנשים" -

¹ כדי שלא ימאס בה וכו' - דלא כמפרשים איפכא - "אשר לא תגיד" - כדי שיאמרו שהיא ממשפחה בזויה וישלחוה, רש"י. אמנם המלך חשש שלא יאמרו עליו שנשא בת הדיוטים מפני יופיה, כמבואר לקמן פסוק יט.

² ראה לקמן ד, א.

³ וכל שכן שהיה זמן ארוך וכו' - וזה כוונת הפסוק וסמיכותו, (ולא להודיע סידור וחוקי המלך בענין זה).

⁴ פסוקים יג-יד הם התחלת ענין לבוא לפרט מעלת אסתר (פסוק טו) "שלא בקשה דבר" - כי היא לא היתה להוטה אחר ההבל של המתנות ותכשיטים, ולכן היתה נושאת חן בעיני כל רואיה", ונלקחה אל המלך וכו' - פסוק טז.

כי הוא ידע מה שצריך לה לבא אל המלך והוא יעשה, אבל זאת הנערה התמימה והישרה לא רצתה לבקש כלום, לפיכך היתה¹ "נושאת חן בעיני כל רואיה" - בין מן העליונים שכללו יופיה באורות היקרים שהיו משוכים אליה מלמעלה², בין מן התחתונים שרואים אותה ואומרים זאת הנערה היא שראויה למצוא חן בעיני המלך ולהיות כתר מלכות בראשה. וכן היה "שנלקחה אסתר אל המלך אחשורוש". "בחדש טבת" ואעפ"י שהוא חדש של דין מצד עצמו³, נהפך לחסד ולרחמים אל הצדקת הזאת - שאהבה המלך מכל הנשים וישם כתר מלכות בראשה, וימליכה תחת ושתי - כי לא עבר האבל מלבו של המלך הזה שהיה לו מפני מיתתה של ושתי, עד שנשא את אסתר שהיתה בעיניו יפה כושתי עצמה, ויותר הגונה ממנה לכתר מלכות⁴ מפני צניעותה וכל שאר מדותיה הטובות. וכפי שמצאה חן וחסד "לפניו" ית', כך מצאה חן וחסד לפני אחשורוש, כי פלגי מים לב מלך ביד ה' אל כל אשר יחפץ יטנו, ואעפ"י שהיתה ירקרוקת כמו שאמרו רז"ל, עשה הש"י שתהיה בעיניו של אחשורוש יפה כלבנה⁵.

יח. והנה המלך כדי להראות את שמחתו הגדולה שהיתה לו כשנשא את אסתר, לפיכך "עשה משתה גדול". וקרא לו "את משתה אסתר" - כדי שידעו הכל שהיתה חביבה לו ביותר. "והנחה למדינות עשה" של

¹ "ותהי" אסתר וכו' - ר"ל "לפיכך" אסתר נושאת חן (ולא במשמעות "אעפ"כ" - אע"פ שלא בקשה דבר).

² מבואר בכ"מ בדברי המחבר, שהח"ן הוא כללות האורות העליונים - מילוי הוי"ה כלול מכל המילואים (יודין אלפין ההין) כזה: יו"ד ה"י וא"ו ה"ה. וענין החן בא מצד כללות האורות.

³ **חודש של דין** - כמ"ש ביאורו בכ"מ "בעת לחננה" ובספר ליקוטים, היותו מחדשי ה' אחרונה, ומזלו גדי וכעס ענינו. ועוד נימוקים.

⁴ לכאורה מפרש שנשא את אסתר 'תחת' ושתי, שהיתה 'יפה' בעיניו כושתי עצמה. וישם כתר מלכות בראשה שהיתה 'יותר הגונה' מושתי, שמצאה חן וחסד לפניו מפני צניעותה וכל שאר מדותיה הטובות.

⁵ בגמרא מגילה יג, א: רבי נחמיה אומר הדסה שמה ולמה נקראת אסתר שהיו אומות העולם קורין אותה על שום אסתהר (לבנה). רבי יהושע בן קרחה אמר אסתר ירקרוקת היתה וחוט של חסד משוך עליה. המחבר הרכיב ב' המאמרים.

ביאור מגילת אסתר תליתאה פרק ב. יט

מסים וארנוניות למען ישמחו הכל בשמחת המלך שלהם, וגם חילק מתנות אליהם "כיד המלך"¹.

יט-כ. אלא שאחשורוש היה חפץ מאד לידע את עמה ואת מולדתה, שלא יאמרו עליו שנשא בת הדיוטים מפני יופיה, כי לא היה זה מכבוד המלך, ולכן היה מפתה את אסתר כל היום שתגיד לו מאיזה עם היא ומאיזה משפחה, והיא אינה מגדת כלום, לפי "שמרדכי צוה עליה שלא תגיד" מן הטעם הנ"ל. ואסתר היתה שומרת מאמר מרדכי, אעפ"י שהגיעה לאותה הגדולה², כמו שהיתה שומרתו "באמנה אתו", שלא סרה ימין ושמאל מדבריו של מרדכי בכל עניניה ובכל מעשיה. והמלך היה יכול ודאי לכעוס עליה ולגרשה ולנהוג עמה כמו שנהג עם ושתי מפני סרבנותה, אבל הש"י שהיה רוצה לקיימה בגדולתה על כל פנים, כדי שתבא על ידי הצדקת הזאת הצלתן של ישראל, לפיכך נתן בלבו של מלך שגיזור "קינוץ אחר של בתולות", כדי שתקנא אסתר ותגיד את הכל³. והיה זה נסיונה של אסתר ממנו ית', והיא עמדה בנסיונה ולא הגידה כלום⁴, כי בטחה בשמו ית' שיצילה מכל רע,

¹ המשתה – להראות שמחתו. קריאת השם "משתה אסתר" – כדי שידעו הכל שהיתה חביבה לו ביותר. "והנחה של המסים והמתנות" – למען ישמחו הכל בשמחתו.

² אעפ"י שהגיעה לאותה הגדולה – ואינה כפופה כבר למרדכי, אעפ"כ שומרת מאמר מרדכי, מטעם הנ"ל – שלא יגרשנה ויהרגנה, כי הצלתם של ישראל תלויה בה. "כאשר צוה וכו' ר"ל "לפי" שמרדכי צוה מן הטעם הנ"ל.

³ פסוק יט "ובהקבץ בתולות שנית" היתה מאת ה' – שנתן בלבו של מלך, כדי שהמלך לא יגרשנה אלא ינסה בנתיים הגזרה של בהקבץ בתולות וכו' ולא הצליח בזה, והיה עדיין החשש שיגרשנה, לפיכך הביא הש"י מעשה בגתן ותרש (פסוקים כ-כא) שאסתר הצילה אותו ממיתה, ובכך הוסיף המלך אהבתו אליה, והסיח דעתו מענין הגדתה את עמה.

⁴ ולא הגידה כלום – "אין אסתר מגדת" (שנמשך גם לענין זה של "נסיונה של אסתר" מצד התולות שנית. (ולכן המחבר פירש קודם פסוק כ' – "אין אסתר מגדת" ואח"כ פסוק יט – "בהקבץ בתולות שנית", כי ענין אי הגדתה שייך לשניהם, ר"ל אין אסתר מגדת אעפ"י שהיה מפתה אותה בכל יום, וגם אין אסתר מגדת גם אחר שקבץ בתולות שנית).

מאחר שהיתה שומרת מצותו של מרדכי שהיה לה כאב ללמדה כל הדרכים הטובים שאשה יהודית צריכה להתנהג בהם¹.

כא-כג. ואמנם הש"י שהיה רוצה לקיים את אסתר בגדולתה ובאהבתו של מלך שלא יכעוס כנגדה, לפיכך הביא מעשה בגתן ותרש והקציף עבדים על אדוניהם, כדי שהיא תגיד אל המלך מחשבתם הרעה ותציל ממות נפשו, וגם הגידה לו "בשם מרדכי", כי בכך הוסיף המלך אהבתו אליה, וגרם זה ג"כ גדולתו של מרדכי בבא עתו להציל את ישראל. והקצף של בגתן ותרש כנגד המלך היה, בראותם כבודו של מרדכי שהיה יושב בכבוד "בשער" המלך, והם ככלבים שומרי "הסף", והקנאה והכבוד הוציאים מן העולם, כי היה דבר קשה בעיניהם שהמלך יכבד יהודי אחד יותר מהם, ולכן "ביקשו לשלוח יד במלך" שהיה נוהג כן². והיו מדברים זה עם זה בלשונם³, ונודע למרדכי, שהיה יודע כל שבעים לשון, והוא הגיד לאסתר, ואסתר המלכה הגידה למלך בשם מרדכי. ויבוקש הדבר וימצא, שכך היתה מחשבתם, ויתלו שניהם על עץ ויכתב בספר דברי הימים לפני המלך - וגרם זה אהבה לאסתר, גדולה למרדכי, וגאולה לישראל⁴, ונמצא שהש"י הקדים רפואה לצרתו של המן, שהרי כתיב בסמוך:

¹ ללמדה כל הדרכים הטובים וכו' – "כאב" וכנ"ל בדבריו "לקחה מרדכי לו לבת".

² שהיה נוהג כן – "לכבד יהודי אחד יותר מהם", ומטעם הנהגה זו רצו להרוג את המלך.

³ בלשונם – כמו שאמרו במגילה יג, ב, ששני טרסיים היו, והיו מספרין בלשון טורסי, ונודע למרדכי כיון שידע כל שבעים לשון.

⁴ בסוף הספר (ריש פרק ט) מסכם המחבר הנסים שנעשו במאורעות המגילה, והנס השני - נס גדול היה שישמע מרדכי מחשבתם של בגתן ותרש לשלוח יד במלך אחשוורוש, והוא יגיד לאסתר, והיא תגיד למלך בשם מרדכי, ויכתב הדבר בס' הזכרונות לפני המלך, כדי שבזמן הצריך יגרום זה גדולה למרדכי וגאולה לישראל.

ג.

א-ב. אחר הדברים האלה גדל המלך אחשורוש את המן האגגי בן המדתא, כי הרשע הזה היה מזרעו של עמלק¹ האויב והאורב של ישראל עד בא מחאתו הגמורה בזמן הגאולה, ובזמנו של מרדכי הצדיק המן הרע הזה נתעורר לעשות את שלו כנגד ישראל, לפי שגידלו המלך אחשורוש וינשאהו. וישם את כסאו מעל כל השרים אשר אתו, כי היה האחרון של כל השרים, ואחשורוש עשאו הראשון והגדול יותר מכלם, כדי שיקויים בו מקרא שכתוב "לפני שבר גאון", כי אינו דומה מפלתו של אדם ממקום גבוה למפלתו ממקום נמוך, כי מפלתו ממקום גבוה גורמת שבר גדול שאין לו תקומה ולא רפואה; כמו שאירע אל הרשע הזה: שהכל היו כורעים ומשתחוים לו, כמו שהיו עושים אל המלך עצמו. אבל "מרדכי לא יכרע ולא ישתחוה", לא מפני גריעותו בלבד², כי יש אנשים גרועים שיגיעו למדרגה גדולה וצריך לכבדם כפי מה שהם באותו הזמן, אלא מפני שהיתה ע"ז חקוקה על בגדיו³, ואם יכרע מרדכי וישתחוה לו כאילו יכרע לע"ז עצמה, וצדיק גמור כמו שהיה מרדכי, היה נזהר מאד על דבר זה, כמו שהיה נזהר בכל שאר הדברים האסורים, וכל שכן באיסור ע"ז שהוא חמור יותר מכלם⁴.

¹ כי הרשע הזה היה מזרעו של עמלק – כ"ה בתרגום. ולכן נקרא "האגגי", והמחבר מוסיף: ובזמנו של מרדכי הצדיק המן הרע הזה נתעורר לעשות את שלו כנגד ישראל. והטעם שנתעורר עכשיו – "לפי" שגדלו וכו', וז"ש: בימים ההם גידל וכו'.

² כמ"ש בתרגום.

³ ע"ז חקוקה על "בגדיו" – ולקמן ד, ו-ז: על "לבו", וכ"ה בפדר"א פמ"ט מה עשה המן עשה לו צלם מרוקם על בגדו ועל לבו. אמנם ברש"י (ע"פ גמרא מגילה) "עשה עצמו אלוה".

⁴ "כאילו" יכרע לע"ז... דהוי "כאילו" כורע וכו' – כי כרעו להמן עצמו, והוא לא היה ע"ז ממש, רק "כאילו" כורע ומשתחוה לע"ז עצמה החקוקה על בגדיו, "וצדיק גמור" כמו שהיה מרדכי היה נזהר מאד וכו' – מצד חומרה דע"ז. (המחבר לא נקט הדעה "שעשה עצמו אלוה").

ג-ד. והנה הגוים שכלם שוים להיות שונאי ישראל ושונאי הדת, לפיכך אמרו למרדכי למה היה עובר את מצות המלך, שצוה לכרוע ולהשתחוות להמן. והוא השיב אליהם¹ כי לא היתה כונתו לעבור את מצותו של המלך התחתון, אלא שלא לעבור את מצותו של המלך העליון הקב"ה, "כי היה יהודי", והיהודים אינם רשאים לכרוע ולהשתחוות לע"ז ח"ו, כמו שאמרה תורה כי לא תשתחוה לאל אחר, והמן היתה ע"ז חקוקה על בגדיו, ולכן לא היה רשאי לכרוע ולהשתחוות לו משום דהוי כאילו כורע ומשתחוה אל הע"ז עצמה². וכן היו אומרים עבדי המלך "כמה וכמה פעמים" למרדכי, והוא לא היה חושש ומקפיד לדבריהם, כי על עון ע"ז ירהג ואל יעבור. וכאשר ראו עבדי המלך שלא היה תועלת במרדכי שישמע אל דבריהם, "הגידו להמן" כדי שיכריחנו בכח גדולתו שנשאו המלך, ולא יתקיימו דבריו של מרדכי שלא היה רוצה לכרוע ולהשתחוות לו בשום פנים³.

ה. ואם תאמר מה צורך להם שיגידו להמן, הלא גם הוא היו לו עינים לראות את כבודו ואת קלוננו, מי יכרע לו ומי לא יכרע, מי ישתחוה ומי לא ישתחוה, ויניחו לו שישתדל לתמוך את כבודו. אלא הענין הוא שהרשע הזה היה בעל גאווה הרבה מאד, והולך בקומה זקופה, ולא ביט לשום אדם אם ינהוג בו כבוד אם לאו, ולכן לא הביט במרדכי, עד שהגידו לו עבדי המלך⁴, ואז שם על לבו להסתכל מנהגו של מרדכי, וראה שהצדיק הזה היה מכבד כל האנשים החשובים שהיו בפלטין של מלך שלא היתה ע"ז על לבם, כי כן הוא דרך ארץ וכך צריך לעשות, אבל להמן לא היה כורע ומשתחוה לו, כאילו היה נבזה ונקלה שאינו ראוי לכבוד כלל ועיקר, וזש"ה: **וירא המן כי אין מרדכי**

¹ והוא השיב אליהם וכו' – כעין זה במדרש.

² היהודים אינם רשאים לכרוע וכו' לא תשחוה לאל נכר, והמן אינו אל נכר רק היתה ע"ז חקוקה על בגדיו ולכן לא היה רשאי לכרוע משום דהוי "כאילו" כורע אל הע"ז, ועון ע"ז חמור כי על ע"ז ירהג ואל יעבור, וכנ"ל ביאורו.

³ בשום פנים – משום מראית עין, "כאילו" כנ"ל.

⁴ וז"ל היוסף לקח "אבל ידמה שהמן מרוב גאות לבו לא היה מביט את הכורעים ומשתחווים לו, כמנהג זקופי הקומה ונטווי הגרון".

כורע ומשתחוה לו, לו דוקא לא היה כורע ומשתחוה, אבל לאחרים החשובים שהיו בפלטין של מלך היה נוהג בהם כבוד כפי חשיבותם¹.
ודבר זה גרם להמן שנתמלא כעס וחמה, והיה רוצה מיד לנקום את נקמת כבודו הבזוי.

ו. אלא שהש"י נתן בלבו² שלא יקפיד על "בזיון" של איש אחד בלבד, בראותו שכל אחרים היו נוהגים בו כבוד³, ועל ידי כך ניצול מרדכי באותו שעה, מזדונו של המן שהיה רוצה לשלוף את חרבו ולהרוג את מרדכי. וכל שכן נתאפק באותה שעה מעשות חרון אפו, לפי "שהגידו לו את עם מרדכי" שהיה מזרע היהודים הנבזים והשפלים. והס"א נתנה בלבו של המן שאינו מכבודו "לשלוח יד במרדכי לבדו", אלא יבקש להשמיד את כל היהודים אשר בכל מלכות אחשורוש שהיו עמו של מרדכי, כי בכך ינקום את נקמת כבודו משלם, ולא יפגע ביהודי אחד בלבד שלא היה בו כח לעמוד כנגדו. והש"י

¹ שאר החשובים היה מכבד (ולא כורע ומשתחוה, כי אינו מן המדה), אבל להמן היה ראוי לכרוע ולהשתחות, ומשלא עשה כן נראה כאילו היה נבזה ונקלה שאינו ראוי לכבוד כלל. לכ' מפ' המחבר משמע שלא אמרו להמן ענין המניעה מצד הע"ז שעל לבו, ולכן שם לבו להסתכל על מנהגו של מרדכי וראה שהצדיק הזה מכבד כל האנשים החשובים שהיו בפלטין של מלך "שלא היתה ע"ז על לבם" ורק להמן הוא מתנהג בבזיון.

² בסוף הספר (ריש פרק ט) מסכם המחבר הנסים שנעשו במאורעות המגילה, והנס הרביעי - נס גדול היה שלא קפץ המן להרוג את מרדכי מיד כשנתמלא חמה בראותו שמרדכי לא היה כורע ומשתחוה לו כמו שהיו עושים כל האחרים..

³ היות שכל אחרים נוהגים בו כבוד, נתן הש"י בלבו שלא יקפיד על בזיון של איש אחד "בלבד" שנוהג בו בזיון - ויבז בעיניו לשלוח יד במרדכי "לבדו", ומה עוד, שהמבזה הוא מזרע היהודים "הנבזים והשפלים". ועל ידי זה ניצל מרדכי "באותה שעה" שהיה רוצה לשלוף חרבו וכו'. ונוסף על זה: הס"א נתן בלבו עוד סיבה שלא להרגו - שאינו מכבודו לשלוח יד במרדכי "לבדו" אלא יבקש להשמיד את כל היהודים וכו'. והש"י הניח אל הס"א לפתותו בכך (ואכן נתפתה) כדי שיחזורו כל ישראל בתשובה. אמנם אריכות הזמן - שהגורל יפול לחורש האחרון היה מצד מה' היתה זאת (ולא מהס"א כמו עצם העצה שהיה מהס"א שנתן בלבו, והש"י הניח אל הס"א לפתותו).

הניח אל הס"א לפתותו בכך, כדי שיתעוררו כל ישראל לעשות תשובה שלימה ממעשיהם הרעים, ויתעורר הש"י להחיש את הצלתם.

ז. ובשביל שהיו רגילים אומות העולם לילך אחרי ההבל של קוסמים ומעוננים, ולהתנהג על פיהם בכל עניניהם ומעשיהם, כל שכן במעשה הגדול הזה שהיה מבקש המן הרשע לאבד אומה שלימה מן העולם, שהיה רוצה להטיל גורלות למצוא הזמן היותר ראוי לעשות זה בלי מונע, ולכן קרא למעוננים "שיפילו גורלות לפניו מיום ליום ומחדש לחדש", והגורלות הביאוהו להמתין מן החדש הראשון שהוא חדש ניסן עד החדש האחרון "שהוא חדש אדר". ומה' היתה זאת, כדי שיוכלו כל היהודים בזמן ארוך כזה לעשות תשובה שלימה ממעשיהם הרעים, ולעורר את רחמיו ית' לבטל הגזרה קשה ורעה שהיתה מתרסת כנגדם.

ח. ועל כל פנים היה צריך המן הרשע ליטול רשות מן המלך לאבד עם אחד מן העמים שהיו תחת ממשלתו, כי ברוב עם הדרת מלך, ובאיבודו של "עם אחד" כבודו והדרו מתמעטים, לפיכך המן הרשע הלך אצל המלך ואמר לו בלשון הזה: **ישנו עם אחד מפוזר ומפורד בין העמים בכל מדינות מלכותו**, כלומר: שלא היה ראוי ליקרא "עם אחד", לפי שהיו מפוזרים קצת מהם במדינה אחת וקצת מהם במדינה אחרת בכל מדינות מלכותו, ולכן איבודו לא יעשה רושם כלל להמעיט כבודו של מלך¹; כי אדרבא יסכימו על דבר זה כל שאר העמים², לפי ש"דתייהם שונות מכל עם. ואת דתי המלך אינם עושים" - כי דת יהודית תקועה בלבם שאין לה שום שייכות עם דתי המלך³, ואף כי

¹ כי לא יאבד "עם אחד" ולא יתמעט כבודו מצד ברוב "עם" הדרת מלך, כי מפוזרים הם בכל מדינות המלך, ואינם בגדר "עם אחד".

² נוסף על חשש המלך על מיעוט כבודו, היה צריך הסכמת כל העמים לקבל הציווי של המן, וז"ש: **כי אדרבא יסכימו וכו'**, לפי שדתייהם שונות מכל "עם".

³ לא רק שדתייהם שונות, גם דתי המלך אינם עושים כל עיקר, ולמלך אין כל תועלת לקיימם ולא יצא לו שום נזק לאבדם - לכן "יסכימו על זה כל העמים" כי "למלך אין שום להניחם".

רחוקה מהם כרחוק מזרח ממערב, ולכן אין שום תועלת אל המלך לקיימם ואין לו שום נזק לאבדם¹, וז"ש: **ולמלך אין שום להניחם**.

ט. והנה הרשע הזה כל כך היה להוט אחרי מחשבתו הרעה לאבד את ישראל, שנפל בטעות ובשטות גדול לומר אל המלך שהיה רוצה לשוחדו "בעשרת אלפים ככר כסף להביא אל גנזי המלך", כדי שיתן לו רשות להוציא את מחשבתו הרעה מן הכח אל הפועל. והשוטה הזה לא השיב אל לבו שהמלך הוא שנשאו וגידלו והעשירו, ועכשיו היה רוצה לתת לו משלו, וכבר ידוע דמדידה לדידה לא אתחזי. אבל הש"י הוא שנתן בלבו של הרשע הזה לומר כן אל המלך, כדי שיודיע את גאותו, שהיה מחשיב את עצמו יותר מן המלך, שהרי המלך היה גרוע בעיניו לנטות אחרי הבצע².

י. אבל המלך שהיה רוצה לתת לו רשות על כל פנים לעשות כל אשר יחפוץ, כי מצא חן בעיניו, ועוד שגם הוא היה שונא את זרע ישראל, שלטעם זה צוה מרדכי לאסתר שלא תגיד את עמה ואת מולדתה³, לפיכך שתק המלך על שטותו של המן, והסיר את טבעתו מעל ידו ויתנה להמן, כדי שיוכל לכתוב ולחתום כרצונו את הרעה שחשב על היהודים.

יא. וגם אמר לו "הכסף" שאתה רוצה לתת לי "אני נותנו לך"⁴, "והעם" מסור בידך "לעשות בו כטוב בעיניך", כי על ידי טבעתו שנתן לו היה יכול לגזור על היהודים כרצונו. וזהו ענין אמרם ז"ל גדולה הסרת הטבעת יותר מארבעים ושמנה נביאים ושבעה נביאות שנתנבאו

¹ בכל הפסוק המן אינו אומר נימוקים שחייבים מיתה, אלא למה שאין שום תועלת לקיימם, ואין שום נזק לאבדם.

² לא רק שנפל בטעות ובשטות גדול, אלא גם הודיע את גאותו – שמחשיב עצמו יותר מן המלך, ואעפ"כ המלך רצה לתת לו רשות על כל פנים – למרות שהראה שהמלך גרוע בעיניו לנטות אחרי הבצע, וז"ש בסמוך בפסוק י' – "אבל המלך שהיה רוצה לתת לו רשות על כל פנים" וכו'.

³ כנ"ב, י, "שלא ימאס בה מלך" ערל" ולא יגרשנה מביתו כבעס ובבזיון.

⁴ ראה להלן ד, ר' – "לא די שלא רצה המלך את כספו, אלא שאמר לתת לו סך הזה של הכסף שהיה רוצה לתת אל המלך".

להם לישראל, שמ"ח נביאים וז' נביאות שנתנבאו לא החזירו להם לישראל למוטב, ואילו הסרת טבעת זו החזירת למוטב¹.

יב-יג. וכאשר ניתנה רשות וטבעת אל המן לעשות כטוב בעיניו, לא איחר הרשע הזה וקרא מיד אל סופרי המלך ביום י"ג של חדש הראשון, וצוה להם לכתוב אל אחשדרפני המלך ואל הפחות ואל השרים את כונתו הרעה בשם המלך אחשורוש², וחתם את האיגרות בטבעת המלך, ושלח אותן ביד הרצים אל כל מדינות המלך. ומה היה כתוב באותן האיגרות - שהיה רצונו וציוויו של מלך³ להשמיד להרוג ולאבד את כל היהודים מנער ועד זקן טף ונשים ביום אחד, כאילו היו כולם מורדים במלכות. וכשם שנכתבו האיגרות ביום י"ג של החדש הראשון שהוא חדש ניסן, כן ישמרו לעשות כל הכתוב בהן "ביום י"ג של החדש האחרון שהוא חדש אדר", כדי שישתוה זמן המעשה אל זמן הציווי. והרשע הזה לא השיב אל לבו כי יום י"ג עולה כמנין אח"ד, לרמוז שיתעורר האחד המיוחד הוא אלקינו שבשמים, להציל את ישראל שהוא גוי אחד בארץ, החביב עליו ית' מכל שאר הגוים שכלם כאין נגדו⁴. ולמען יזדרזו כל הגוים לאבד את ישראל ביום הנזכר, לפיכך כתב באיגרות עצמן שכל השלל של ישראל יהיה שלהם ויבוזו לעצמן, כי אין דבר המזרז את המון העם לעשות כמו תוחלת של השלל שיגיע לידם, לפיכך כתיב: **ושללם לבוז**⁵.

יד. והיו נוסח האיגרות ששלח המן לכל שרי המדינות בתורת סוד, כדי שיעלימו את הדבר עד בא עתו, ותבא הצרה לישראל בפתע

¹ הסרת הטבעת לא היה רק כדי לחתום על המכתב, רק לתת לו רשות לעשות כל אשר יחפוץ...לכתוב ולחתום כרצונו – והעם מסור בידך לעשות בו כטוב בעיניך. וזה ענין אמרם ז"ל גדולה הסרת הטבעת וכו' – כי הסרת הטבעת "זו" החזירת למוטב, כי היה נתינת רשות לעשות כל אשר יחפוץ.

² בשם המלך אחשורוש – המלך לא צוה אלא הסכים, אלא כוונתו בשקרו היה כדלקמן: שמרדו במלך, ולכן כאילו המלך כתב וחתם בחותמו.

³ שהיה רצונו וציוויו של מלך – כנ"ל שתלה הכל במלך.

⁴ שכלם כאין נגדו – לכן יש רק גוי אח"ד בארץ – ישראל.

⁵ לבוז – "יבוזו לעצמן".

פתאום שלא יוכלו להנצל ממנה¹. וגם פתשגן הכתב שהיה ראוי להתפרסם בכל העמים גם הוא היה בלשון סתום ולא מפורש, כדכתיב: **פתשגן הכתב להנתן דת בכל מדינה ומדינה גלוי לכל העמים להיות עתידים ליום הזה**, ואינו מפרש מה לעשות, לתכלית הנזכר של העלם דבר². גם בשושן הבירה לא נתפרסם פתשגן הכתב אלא על דרך הנזכר - סתום ולא מפורש. והסכימה דעת העליונה לדעתו של המן הרשע, כדי שיהיה הכל מפורש לבסוף בפתשגן עצמו בעת ההצלה, שהרי בפתשגן המפורסם בתחלה היה כתוב בו סתם "להנתן דת בכל מדינה ומדינה גלוי לכל העמים להיות עתידים ליום הזה", מבלי שיפרש מה לעשות, ואחר הצלתן של ישראל היה כתוב אצל זה: ולהיות "היהודים" עתידים ליום הזה להנקם מאויביהם, הרי שכונתו ית' היתה סתומה בתחלה³, כדי שייראו כל ישראל וישימו על לבם לעשות תשובה שלימה מכל העונות שלהם, ואח"כ התפרשה - להודיע ולהודע שגם העלם דבר היה לטובתם.

טו. אבל בין כך ובין כך⁴ הרצים יצאו דחופים בדבר המלך והדת ניתנה בשושן הבירה, בפירסומו של פתשגן הכתב שהיה מעלים את כונתו כדאמרינן לעיל. והמלך והמן ישבו לשתות בשמחה ובטוב לבב, וזה גרם ליושבי שושן שהיו "נבוכים" מבוהלים ומסופקים, כי לא ידעו מאומה בכונתו של מלך - ואם היו ממתינים למלחמה או לדבר רע כיוצא בה, למה ישבו לשתות שמחים וטובי לב, כי אדרבא

¹ במהדורה תנינא וז"ל: ותבא עליהם הצרה בפתע פתאום, שלא יוכלו לבטלה בתחנונים אצל המלך, או במתן בסתר יכפה אף.

² באגרות שנשלחו לכל שרי המדינות, נכתב בפירוש לאבד כל היהודים, כמ"ש בפסוק הקודם: ומה היה כתוב באותן האגרות - שהיה רצונו וציוויו של מלך להשמיד וכו', רק נשלח "בתורת סוד" כדי שיעלימו הדבר. אבל בפתשגן הכתב "הגלוי" לכל "העמים" (ולא לשרים) נכתב "בלשון סתום" - להיות עתידים, ולא כתוב על מה ולמה, ומה יצטרכו לעשות ביום זה. ולכן העם בשושן לא ידעו משמעות וכוונת הפתשגן.

³ **כוונתו ית'** - שיהיה הכל מפורש לבסוף בפתשגן עצמו.

⁴ **אבל בין כך ובין** - בהנתן פשתגן הכתב שהיה בלשון סתום.

היו צריכים להיות דווים וסגופים עד סוף דבר, לפיכך כתיב: **והעיר שושן נבוכה**, כי כל יושבי שושן היו מסופקים על העלם דבר, ולא היהודים בלבד¹ כמו שפירש רש"י.

ד.

א. אבל אם נעלם הדבר מכל האחרים יושבי שושן, לא נעלם ודאי ממרדכי, כי ידע את "הכל" או על ידי אליהו או על ידי חלום², וז"ש: **ומרדכי ידע את כל אשר נעשה** - בין למעלה בין למטה³. **ויקרא את בגדיו המפוארים**⁴, **וילבש שק ואפר** לסימן דאגה ואבל, **ויצא בתוך העיר ויזעק וזעקה גדולה ומרה**, כדי לעורר כל ישראל אל התשובה.

ב-ג. **ויבא עד לפני שער המלך**, כדי שיגידו לאסתר את לבושו ואת זעקתו, **כי אין לבא אל שער המלך בלבוש שק**⁵. וכל הרואים השינוי הגדול הזה באיש החשוב והנכבד כמו שהיה מרדכי⁶, היו שואלים ממנו מה זה ועל מה זה, והוא משיב אליהם שמפני הרעה הגדולה שנגזרה על היהודים היה מתאבל וצועק מרה, וממנו ילמדו כל היהודים שהיו בשושן לעשות כן; וגם כל היהודים שהיו בכל מדינות

¹ וכ"ה בפירוש ר' שמואל אוזידה.

² **או על ידי אליהו** - כ"ה בתרגום, **או על ידי חלום** - רש"י. ברש"י: בעל החלום אמר לו שהסכימו העליונים על כך וכו'. וכל זה לשיטתו ושיטת המפרשים שלא היו ב' סוגי אגרות, ובכולם היה הגזרה גלוי, והידיעה הוא על הסכמת העליונים. אמנם המחבר לשיטתו אזיל: שהפתשגן הגלוי לכל העם, כולל שושן, היה בהעלם דבר כנ"ל, לכן "אשר ידע" - הוא על עצם הגזרה שנגזרה למעלה ולמטה.

³ יתכן גם שזהו את "כל" אשר נעשה.

⁴ ויקרא מרדכי את בגדיו - המפוארים, קריעת הבגדים לא היה לסימן אבלות, אלא מצד "המפוארים", רק השק ואפר היה לסימן אבלות.

⁵ כוונתו מתחילה היה לבא רק עד שער המלך, כדי שיגידו לאסתר את לבושו וכו', כי אין לבא אל וכו', וכמ"ש לקמן "שהיתה כוונתו שלא להסיר שקו מעליו עד שתבא איזה תקנה לישראל מצרתם", ולא שרצה להכנס שם רק התעכב כי אין רשות וכו' - "כי אין לבוא".

⁶ **וכל הרואים וכו'** - "ויצא בתוך העיר" וכו'.

המלך יתאלו "בצום ובכי ומספד", כדי לעורר רחמי שמים לבטל הגזרה הקשה והרעה שנגזרה עליהם¹, כי סוף סוף הש"י רחום וחנן ולא יעזוב את עמו ביד צריהם, אם יעשו תשובה שלימה, ויצעקו ויבכו לפני אביהם שבשמים שירחם עליהם, כי שערי דמעה לא ננעלו. וכאשר נתפרסם הדבר על ידי מרדכי נתעוררו מיד כל היהודים לעשות כמותו - "ושק ואפר יוצע לרבים".

ד. ואמנם אעפ"י שמרדכי לא נכנס בשער המלך, מכל מקום קול זעקתו נשמעת בטרקלין של מלך, וכל שכן מן "נערות אסתר" הנשקפות בעד החלונות, ורואות שינוי לבושו, ושומעות קול צעקתו, ומיד כאשר ראו ושמעו² דבר עצב כזה הלכו "והגידו" לאסתר, והיא נזדעזעה "ונתחלחלה מאד" מזאת השמועה הרעה, כי לא ידעה מה אירע למרדכי שיגרום לו שינוי לבושו ומרירות צעקתו, כי צרתו של מרדכי נחשבת לה כצרתה לפי שגידלתה כאב, וממנו למדה כל הנהגתה הטובה והישרה, לכן שלחה לו בגדים מפוארים להלבישו³ ולהסיר שקו מעליו. והוא לא רצה לקבלם, כי היתה כונתו שלא להסיר את השק מעליו עד שתבא איזו תקנה לישראל מצרתם הגדולה⁴.

ה. וכאשר ראתה אסתר שלא רצה לקבל את בגדיה וליכנס לטרקלין של מלך כדי שתוכל לדבר עמו ולידע את צרתו, לפיכך שלחה לו העבד היותר נאמן שהיה לה שנקרא התך, ואמרו רז"ל שהיה דניאל, שהמלך העמיד לפניו כדי לשרתה, והיא שלחה אותו אצל מרדכי **לדעת מה זה ועל מה זה**, כלומר: מה זה שאירע לו שגרם שינוי לבושו

¹ הוסיף "צום ובכי ומספד" – מרדכי התשובה, כדי לבטל הגזרה. אבל זעקת מרדכי היה רק "לעורר ישראל אל התשובה".

² **ראו** – שינוי לבושו, **ושמעו** – קול צעקתו. (בטרקלין של מלך לא ראו, רק שמעו), לכן התחללה המלכה מדברי נערוותיה, כי התפעלה מב' הדברים גם יחד, כמ"ש: כי לא ידעה מה אירע למרדכי שיגרום לו שינוי לבושו ומרירות צעקתו.

³ **בגדים מפוארים** - ראה לעיל פסוק א' הערה ד"ה: ויקרע מרדכי וכו'. וכוונתה היתה כדי שיכנס ויספר לה צרתו.

⁴ וכעין זה בילקוט (רמז תתרנו): נשבע שאינו מזיז השק ממנו עד שיעשה הקב"ה נסים כשעשה לראשונים.

דאגתו וצעקתו¹, כי חכם גדול כמרדכי לא יצעק על דברים קלים שאין כל כך צער לסובלם. וגם הסברא נותנת שהיה עבד יהודי, כי אין אמונה בגוי, ואף כי הגוים שמחים על צרותיהם של ישראל, כי לכך צריך לומר שהיה יהודי ישר ונאמן כמו שהיה דניאל.

ו-ז. והוא יצא אל מרדכי שהיה צועק מרה ברחוב העיר אשר לפני שער המלך. ויגד מרדכי אל התך הזה כל אשר קרהו - עם המן מפני שלא רצה לכרוע ולהשתחוות לו, לפי שהיתה ע"ז על לבו, והמן נתמלא חמה על דבר זה, וחשב לאבד כל היהודים.² ושאל רשות מן המלך לעשות כן, כי הוא יתן עשרת אלפים ככר כסף להביא אל גנזי המלך, והרשע הזה מצא חן כל כך בעיני המלך שנתן לו רשות לעשות כרצונו ביהודים לאבדם - ולא די שלא רצה המלך את כספו אלא שאמר לתת לו סך הזה של הכסף שהיה רוצה לתת אל המלך³, והעם לעשות בו כטוב בעיניו, ותדע אסתר בכך כמה היתה גדולה צרתם של ישראל, כי המלך היה מואס במ יותר מן המן עצמו. ובמקום המשפט שמה הרשע, כי המלך שהיה צריך לגעור בו ולומר לו שאינו רוצה לאבד אומה שלימה שהיתה תחת ממשלתו, ואדרבא הוא נתן לו רשות לעשות בהם כל אשר יחפוץ, כאילו היו כל ישראל כקוצים בעיניו של מלך, וכאילו שמח מאד שבא הרשע הזה וביקש ממנו לכלותם.

¹ מה זה - "שאירע לו", ועל מה זה - "שינוי לבושו דאגתו וצעקתו".

² ושאל וכו' - מכאן מתחיל ביאור "ואת פרשת הכסף" ועיקר המכוון הוא: שתדע אסתר כמה גדולה צרתם של ישראל של ישראל... והם כקוצים בעיניו, ושמה מאד שבא הרשע הזה וביקש ממנו לכלות הקוצים, ובזה שהמלך נתן לו הסך של הכסף שהיה רוצה המן ליתן אל המלך - כאילו משלם לו על זה, כי המלך מאס בהם יותר מהמן. (נמצא: "את אשר קרהו" - גלגול הסיפור עם המן ושאלת רשות מן המלך לאבדם. "ואת פרשת הכסף" - כמה גדולה צרתם של ישראל מצד שנאת המלך יותר מהמן).

³ לתת לו סך הזה - "הכסף נתון לך", והעם לעשות בו כטוב בעיניך" (וכ"ה בר"מ חלא"ו).

ח. ולא עוד¹ אלא דגלי דעתו הרשעה על ידי "פתשגן הכתב אשר ניתן בשושן", כי אעפ"י שלשונו סתום, תדע אסתר שהיתה כונתו מפורשת להשמידם ולאבדם. ומרדכי נתן להתך את פתשגן הכתב להראות אל אסתר, ולהגיד לה כל המעשה שהיה בינו ובין המן הרשע שנתגלגל ממנו כל הצרה הזאת, ותתעורר מיד זאת הצדקת לבא אל המלך להתחנן לו ולבקש מלפניו על "עמה" - ואעפ"י שצוה אליה בתחלה שלא תגיד את "עמה" ואת מולדתה, עכשיו שהסכנה גדולה לפיכך הוא מצוה לה להגיד אל המלך, שהעם הזה שנגזר עליו הרע הגדול הזה הוא עמה, ואפשר שיגזור המלך להעביר את הרע, ולבטל את הגזרה², מפני אהבתה של אסתר המלכה³. ותעשה אסתר בזאת הסכנה הגדולה כמו שעושים הרופאים בחולי של סכנה, שמשתמשים ברפואות היותר קשות, כי אולי יועילו אל החולה המסוכן להסיר את חוליו מעליו, ויהיה מה שיהיה צריכין הם על כל פנים לנסותם, וההכרח לא יגונה. כך מרדכי הצדיק והחכם אעפ"י שצוה בתחלה לאסתר שלא תגיד את עמה ואת מולדתה⁴, עכשיו בזאת הסכנה הגדולה נתן לה רשות, ואף כי צוה אליה להגיד את הכל מאחר שהשעה צריכה לכך.

ט-יא. ויבא התך ויגד לאסתר את דברי מרדכי. ותאמר אסתר להתך ותצוהו אל מרדכי, והציווי היה שיגיד לו כל דבריה ולא יחסר כלום, אעפ"י שנראית כממאנת לעשות את ציוויו⁵, כי אדם גדול וחכם

¹ ולא עוד – לא רק שהמלך שמח, אלא גילה דעתו בזה, ע"י הפתשגן הכתב. ואעפ"י שעצם הפתשגן היה בלשון סתום, אמנם על ידי שהגיד לה ("להגיד לה") כל המעשה שהיה בינו לבין המן, תדע אסתר מן הפתשגן אשר הראה לה ("להראות את אסתר") שהיתה כוונתו "מפורשת" להשמידם ולאבדם. ותתעורר מיד זאת הצדקת ("ולצוות עליה") לבא אל המלך וכו'.

² להעביר את הרע – נתינת הרשות להמן לעשות בהם כרצונו. ולבטל את הגזרה – האגרות והפתשגן.

³ מפני אהבתה של אסתר – אעפ"י שהמלך מאס בהם יותר מן המן כנ"ל.

⁴ מהחשש "שיגרשנה מביתו בכעס ובכזיון" כנ"ל ב, י.

⁵ לעשות את ציוויו – "לצוות עליה" כנ"ל.

כמרדכי¹, מישרים ישפוט ולא ידון אותה לכף חובה אלא לכף זכות על מה שאומרת לו: כי כל עבדי המלך ועם מדינות המלך יודעים אשר כל איש ואשה אשר יבא אל המלך אל החצר הפנימית אשר לא יקרא אחת דתו להמית לבד מאשר יושיט לו המלך את שרביט הזהב וחיה - ולכן גם היא היתה בסכנת המיתה אם תבא אל המלך ולא נקראת ממנו שתבא אליו; וכל שכן שכבר היה המלך בכעס עמה לפי שלא רצתה להגיד לו את עמה ואת מולדתה; וק"ו שכבר עברו שלשים יום שלא נקראת לבא אל המלך, ואולי היה זה מפני כעסו, ואם כן מה יועיל שתלך אליו כשלא נקראת, כי אדרבא אפשר שדבר זה יגרום נזק לה ולא יהיה שום תקנה לישראל.

יב. ויגידו למרדכי את דברי אסתר. ולמה אמר ויגידו ולא אמר ויגד, והלא התך לבדו הוא השליח והמגיד. אלא אמרו (בתרגום) שהמן הרגו להתך כשראהו מדבר דבר סתר אל מרדכי. ומתחזקת בכך סברת רז"ל (מגילה טו, א) שהתך הוא דניאל², כי בהיותו שליח יהודי, קינא לו המן שידבר עם מרדכי דבר סתר כנגד גזרתו, כדי למצוא תקנה אל היהודים³, ולכן חמתו בערה בו והרגו. ולכן מלאכים באו למרדכי והגידו לו את דברי אסתר, כי הש"י צוה לעליונים שישלימו את השליחות, שלא יכלו התחתונים להשלימו, מפני שנהרג דניאל על ידי המן הרשע. ונמצא שמת דניאל על קידוש השם, מאחר שנהרג על שליחות שהיה עושה להציל את ישראל.

¹ לעיל אמר: כך מרדכי הצדיק "והחכם" אע"פ שצוה בתחלה וכו', אבל אסתר אומרת: כי אדם גדול "וחכם" כמרדכי ישפוט אותה לכף זכות בזה שנראית כממאנת לעשות את ציוויו, כי גם היא היתה בסכנת המיתה וכו'.

² ומתחזקת בזה סברת רז"ל שהתך הוא דניאל – אע"פ שהראב"ע מיאן בזה מצד כמה קושיות. (ור"מ חלאיו קיים דברי המדרש ויישב קושיות הראב"ע).

³ קינא לו – שידבר יהודי עם יהודי - מרדכי, דבר סתר כנגד גזרתו, חמתו בערה בו והרגו. (בתרגום: וכד חזי המן שדניאל עאיל ונפיק לות "אסתר" ותקף רוגזיה ביה וקטליה).

יג-יד. ויאמר מרדכי להשיב אל אסתר על ידי שילוחים אחרים¹, אל תדמי בנפשך להמלט בית המלך מכל היהודים, והם דברי תוכחות וקנטורין לזרזה לעשות את שלה על כל פנים. ולא תחשוב כי בהיותה מלכה ובבית המלך לפיכך הרעה הכללית לא תגיע אליה, כי אדרבא² אם תחריש היא בעת שהיה צריך לדבר, הש"י יציל את עמו על ידי אחרים, והיא תאבד את זכותה שינצל על ידיה, ותקבל את פורענותה על שלא רצתה להתעסק בכל כחה להציל את עמה, כי הש"י הביאתה לאותה הגדולה של המלכות לתכלית זה ממש, שאם לא כן למה יגזור על בת ישראל להנשא אל גוי ערל וטמא אשר לא כדת³, וז"ש: **כי אם החרש תחרישי בעת הזאת** - שהוא עת לדבר, **רוח והצלה יעמוד ליהודים ממקום אחר**, כי לא יטוש ה' את עמו ונחלתו לא יעזוב, **ואת ובית אביך תאבדו**, כנגד בטחונך "להמלט בבית המלך מכל היהודים", ומי יודע אם לעת כזאת הגעת למלכות, שהכל מובן יפה במה שכתבנו.

טו-טז. והנה הבינה אסתר מדברי מרדכי שהיתה צריכה על כל פנים לשים את נפשה בכפה ולבא אל המלך, אעפ"י שלא נקראת, יהיה מה שיהיה, אבל בהיותה צדקת ויודעת שאי אפשר לה להציל אלא בסייעתא דשמיא שתתעורר על ידי תשובתם של ישראל, לפיכך אמרה "להשיב אל מרדכי לך כנוס את כל היהודים הנמצאים בשושן", כי הם נהנו מסעודתו של אותו רשע, וכנגד אכילתן ושתייתן האסורה יצומו עכשיו; ולא יאכלו ולא ישתו שלשת ימים לילה ויום, כי אולי על ידי הצום הזה של ע"ב שעות שעולה כמנין חס"ד יתעורר חסד אל לרחם עליהם ולהציל ממות נפשה ונפשם. ואעפ"י שהיא היתה רגילה

¹ **שילוחים אחרים** - הש"י צוה לעליונים (מיכאל וגבריאל) "שילוחו" את השליחות שלא יכלו התחתונים "להשלימו", אבל שליחות מרדכי לאסתר היה על ידי "שילוחים אחרים".

² **כי אדרבא** - כל היהודים ינצלו בודאי, והיא תאבד כי יאבד זכותה שתנצל "מכל היהודים". (אולי "האדרבא" הוא הדברי "קנטורין", ושתאבד זכותה להנצל - הם דברי "תוכחות").

³ כנ"ל ב, ח-י.

בתפנוקי מלכין, מכל מקום "תצום גם היא ונערותיה כמותן"¹. ומכאן ראייה² שנערותיה היו יהודיות ונוהגות בל מעשיהן כמותה. ועל ידי הצום הזה של ע"ב שעות שעולה כמנין בכ"ן תבא אל המלך אעפ"י שלא נקראת, וז"ש: **ובכן אבוא אל המלך אשר לא כדת**. ובשביל שמרדכי שלח אליה שאם לא תלך "תאבד" היא ובית אביה, לפיכך שלחה היא אליו בלשון הזה: **וכאשר אבדתי אבדתי**, כלומר: מאחר שאני בסכנה ליאבד, בין אם אלך בין אם לא אלך, מוטב לי ליאבד בקום עשה ולא ליאבד בשב ואל תעשה, כי ליאבד בקום עשה יגרום לה לאבד את גופה בלבד, אבל בשב ואל תעשה יגרום לה ליאבד בין בגופה בין בנפשה³.

יז. והנה כששמע מרדכי שבצדק כל אמרי פיה של אסתר וגמרה בלבה לילך אל המלך על כל פנים, לפיכך גם הוא "עבר" מיד וצוה להכריז את הצומות שאמרה אסתר שיעשו כל היהודים הנמצאים בשושן, אעפ"י שהיה מועד של פסח שאסור להתענות בו, מכל מקום יתענו מועד אחד כדי שיחיו ויוכלו לשמור מועדות הרבה, וז"ש: **ויעבר מרדכי ויעש ככל אשר צוה עליו אסתר** - לגזור את הצומות אעפ"י שהיה עובר על דת⁴, מאחר שהשעה צריכה לכך, וזהו לשון "ויעבר" דהיינו עבירה לשמה כדי להציל את הכללות.

¹ המפרשים תמהו: מדוע הוסיפה אסתר לכלול בדבריה אותה ואת נערותיה בצום זה, הרי היא בכלל כל ישראל. ולפי פי' המחבר מתיישב, כי הצום היה יותר קשה לה – **שהיא היה רגילה בתפנוקי מלכין, ומכל מקום תצום גם היא ונערותיה כמותן** – "אצום כן".

² למ"ש לעיל ב, ח-י.

³ **וכאשר** – מאחר, **אבדתי** – אני בסכנה ליאבד על ידי כניסתה למלך, עדיף לה **אבדתי** – מוטב לי ליאבד על ידי זה.

⁴ **ככל אשר צוה עליו אסתר** – צומות של ע"ב שעות, "ובצדק כל אמרי פיה".

ה.

א. ויהי ביום השלישי - של הצומות¹, ותלבש אסתר בגדי מלכות -
 כדי למצוא חן בעיני המלך. וכל שכן שחשך תארה מפני הצום,
 והבגדים המפוארים והיקרים יכבדוה וישלימו חסרונה². אבל העיקר
 הוא מה שאמרו רז"ל (מגילה יד ב) שלבשתה רוח הקדש, שנמשך לה
 מרזא דמלכותא קדישא, שהצדקת הזאת היתה מתעסקת בתיקונה,
 שהרי כל ישראל הם איברי השכינה כידוע, ואם היו נעדרים ח"ו היה
 מתקלקל בנינה של השכינה, ולכן הקדימה השכינה עצמה ללבשה
 רוח הקדש מצדה, כדי שתהיה מוצאת חן בעיני המלך, וכל ישראל
 יהיו ניצולים על ידיה³. **ותעמוד בחצר בית המלך הפנימית נכח בית**
המלך, עמדה ממש, כי לא יכלה לילך יותר מזה, מפני שקפצה עליה
 אימתו של מלך, וחולשתה מן הצומות.

ב-ג. אבל הש"י הוא שנתן בלבו של מלך לקום מכסא מלכותו,
"ולהושיט לה את שרביט הזהב אשר בידו", שהיה סימן אל ... הרצון,
 ואז חזר רוחה אליה, **ותקרב אצל המלך ותגע בראש השרביט⁴.** ואז
 אמר לה המלך בסבר פנים יפות "מה לך אסתר המלכה ומה בקשתך"
 - שבאתה אלי ולא נקראת לבוא⁵; שאלי בקשתך ואני אעשה לך ככל

¹ **ביום השלישי של הצומות** – כ"ה באסת"ר ט, ב. אמנם בתרגום: יומא תליתאה דפסחא. וראה עוד שיטת רש"י בזה, מגילה טו, א.

² **בגדים המפוארים והיקרים** – וזה שאמר "בגדי מלכות", ולא בגדי מלכות הרגילים שלה. וכ"ה בתרגום שני. (ובזה מתיישב תמיהת העיון יעקב: שסיפור לבישת הבגדים לכ' מיותר, שבודאי לא הלכה בלי בגדים, וזה שהכריח חז"ל לדרוש שלבשה רוח"ק).

³ **השכינה שהלבישה רוח"ק** (מדה כנגד מדה) "באותו זמן" היה לצורך הצלת כל ישראל. (לפי פי' הראשון: ותלבש, היא לבשה, ולשני – השכינה עצמה הלבישה).

⁴ **ותקרב אצל המלך** – ר"ל שהמשיכה ללכת, אחרי שקודם לכן "עמדה" מפני אימתו של מלך.

⁵ **שבאתה אלי ולא נקראת לבא** – כהמשך של ענין הושטת השרביט שהיה לסימן של רצון, אע"פ שאמרה קודם אחת דתו להמית "ואני לא נקראתי לבא". אמנם נשאר חשש השני של כעס המלך עליה שלא הגידה עמה וכו"ל בביאור ד, ד,

רצונך אפילו עד חצי המלכות וינתן לך. ומה שאמר לה בלשון הזה עד "חצי" המלכות. כי איש ואשתו חשיבי כתרי פלגי גופא כידוע, ולכן גם המלכות יחצו ביניהם, פלגא דיליה ופלגא דילה¹. ואעפ"י שהיו לו כמה נשים אחרות, היא היתה אשתו החביבה אליו שנתן כתר מלכות בראשה וחשיבא ליה כגופו ממש.

ד. וכאשר שמעה אסתר שלא נתמעטה כלום אהבתו של מלך לגבה, אעפ"י שלא רצתה להגיד לו את עמה ואת מולדתה, אז התחילה לפרט את בקשתה, וז"ש: **ותאמר אסתר אם על המלך טוב יבא ה'מלך ו'המן היום אל המשתה אשר עשיתי לו**². ובשביל שידעה הצדקת הזאת שכל הצלחתה תלויה בסייעתא דשמיא³, לפיכך רימזה את השם המיוחד בר"ת יבא ה'מלך ו'המן היום שהוא ר"ת שם הוי"ה ב"ה, כי אין הצלחה כלל במעשיהם של בני אדם אם אינם נעזרים מן אדון הכל, וכאשר אמרה אסתר יבא ה'מלך ו'המן היום כאילו קראתו אל השם הקדוש הזה שיתעורר לעזרתה, ולכן, עשתה והצליחה. ואם תאמר למה הזמינה אסתר את המן בזאת הסעודה, שלא היתה כונתה עדיין לפרט את בקשתה. כבר אמרו על זה כמה סברות (מגילה טו, ב) אבל היותר נכון נלע"ד⁴, שרצתה להגדילו בתכלית עד רום המעלות, כדי שיתגאה הרשע הזה בתכלית הגאווה, והיא תגרום את מפלתו הגמורה, כי "לפני שבר יגבה לב איש", "וגאות אדם תשפילנו" - עד עפר, מאיגרא רמא לבירא עמיקתא; כי השם הקדוש⁵ הרשום בראשי תיבות הוא יקבל תפלתה ועינויה של הצדקת הזאת ושל כל ישראל עמה,

יא, לכן אמר בלשון זה: "חצי המלכות" - שלא נתמעטה כלום אהבת המלך לגבה אע"פ שלא רצתה להגיד לו את עמה ואת מולדתה.

¹ השווה דברי "תורת חיים" סנהדרין ק, א.

² בקשתה "יבא המלך והמן וכו' הוא "התחלת" בקשתה, אבל לא היתה כוונתה עדיין לפרט את בקשתה, כמו שמפרש והולך.

³ **שידעה הצדקת הזאת** וכו' - כנ"ל בביאורו ד, טו-טז.

⁴ לענ"ד - לכ"צ"ב שהרי זה כדעת רבה שם בגמרא (טו, א).

⁵ ר"ל ששם הוי"ה הרשום בר"ת של יבא המלך והמן היום יעזור לה להגדילו ולגרום מפלתו הגמורה.

ויהפוך את יגונם לששון, ואת צרתם לשמחה ולרוחה, כי רצון יראיו יעשה ואת שועתם ישמע ויושיעם.

ה-ת. והנה חשב המלך שהזמינה אסתר את המן לזאת הסעודה, לפי שהיה השר היותר גדול מכל השרים שלו, וכאילו היה יועצו ובעל סודו, לפיכך היתה רוצה לגלות לשניהם איזה דבר גדול הטמון בלבה, כדי שיעצוה מה לעשות כאשר ישמעו ממנה שאלתה ובקשתה, לפיכך: ויאמר המלך מהרו את המן לעשות את דבר אסתר. ועבדי המלך הלכו מיד לזרז את המן שיבא עם המלך אל המשתה אשר עשתה אסתר. וכאשר באו לשם במותב תלתא כחדא¹, אמר המלך לאסתר מה שאלתך וינתן לך ומה בקשתך עד חצי המלכות ותעש. ואז אסתר השיבה אל המלך שהיתה לה "שאלה ובקשה"², אלא שביום ההוא לא נתישבה דעתה לפרט שאלתה ובקשתה מפני אימתו של מלך³, ולכן היתה צריכה להמתין ליום מחר, ולסעודה אחרת שתעשה להם, ואז תתישב דעתה כראוי לפרט את שאלתה ואת בקשתה. וז"ש: **יבא המלך והמן את המשתה אשר אעשה להם ומחר אעשה כדבר המלך.** וביום ההוא לא רצתה לפרט כלום⁴, מפני שהיה יום שלישי לתעניתה, ועדיין לא היה מקום אל החסד להגלות אליה, ולהתפשט עליה כראוי, כי לא נשלמה המשכתו עד גמר הע"ב שעות של הצומות שעולים כמנין חס"ד כדאמרינן לעיל.

¹ **במותב תלתא כחדא** – ולכן כתוב "ויבא" בלשון יחיד, כמו שהעירו על זה המפרשים.

² **ותען אסתר ותאמר שאלתי ובקשתי** – לכאורה מפרש "שאלתי ובקשתי" שאכן היתה לה שאלה ובקשה, אלא שמ"מ לא נתישבה דעתה "לפרט" שאלתה ובקשתה, וזה תעשה בסעודה השני.

³ **מפני אימתו של מלך** – כנ"ל פסוק א' "ותעמוד" בחצר בית המלך – עמדה ממם וכו' מפני אימתו של מלך – שנכנסת בלי רשות, ועדיין לא נתישבה דעתה, אע"פ "שחזר רוחה אליה" בהושטת השרביט כנ"ל.

⁴ לכאורה מפרש למה לא רצתה לפרט "כלום" ביום ההוא. ועל זה אומר מפני שהיה יום שלישי לתעניתה, ולא נשלמה המשכת החסד עד "גמר" הע"ב שעות של הצומות.

ט. והנה "ביום ההוא יצא המן מן המשתה שמח וטוב לב", בראותו שמכל השרים הוא לבדו היה קרוא עם המלך אל המשתה אשר עשתה אסתר, ונתגאה מאד על דבר זה¹. אבל "ביום ההוא" בלבד, כי למחרתו נגזרה מפלתו, ואע"ג דאיהו לא חזי מזליה חזי. לפיכך כראות המן את מרדכי בשער המלך שלא קם ולא זע ממנו - כמנהגו בכל הימים, וימלא המן על מרדכי חמה - יותר באותו היום² מכל שאר הימים, כי מפני גאותו לא יכול לסבול שיבזהו יהודי אחד באותו היום שהמלך והמלכה רוצים לכבדו, ולכן כשם שנתמלא גאווה באותו שעה על הכבוד שעשו לו, כך נתמלאה חמה על מרדכי שביזה אותו ולא קם ולא זע ממנו.

י-יב. ואין ספק שאז היה רוצה לשלוף את חרבו ולהרוג אותו³, אלא שהש"י השומר את כל אוהביו הוא נתן בלבו של הרשע הזה שלא יפגום את כבודו להרוג "יהודי אחד" ביש גדא וטמיע מזלא, אם כבר נתפרסמה גזרתו לאבד "כל עמו" ביום אחד⁴, לפיכך כתיב בסמוך: **ויתאפק המן ויבא אל ביתו**, כי כבש את כעסו בהווה והמתין אל העתיד.

אבל בשביל שהיתה קרובה מפלתו, לפיכך בפעם הזאת כשראה את מרדכי כאילו לבו מגיד לו שהוא יירש את מקומו, ויטול את גדולתו, ויגרום את מיתתו, לפיכך היה נעצב מאד, ולא ידע על מה⁵. ולכן

¹ ונתגאה מאד על דבר זה – וזה היה כוונתה של אסתר בהזמין אל הסעודה כנ"ל.

² באותו היום – "ביום ההוא" דרישא דקרא נמשך גם על וימלא המן חמה, אע"פ שכבר היה רגיל למנהגו של מרדכי שלא קם ולא זע ממנו – "כמנהגו בכל יום", אבל לא יכול לסבול ש"באותו היום" שהמלך והמלכה רוצים לכבדו, יבזהו יהודי אחד.

³ כמ"ש ברש"י, אמנם רש"י ממשיך: כי היה ירא להנקם בלא רשות. והמחבר מפרש באופן אחר – "שלא יפגום את כבודו להרוג יהודי אחד" וכו'.

⁴ ביש גדא וטמיע מזלא – אולי, כי כבר נגזרה גזירת איבודו.

⁵ נוסף על הבזיון של "יהודי אחד" שמבזה אותו, עצם ראיית "מרדכי" גרם לו עצב מרוח רעה שהיה מבעתו, "כאילו" לבו מגיד לו שהוא יגרום את מיתתו, אבל לא

הרשע הזה להעביר דאגת לבו שלח להביא אצלו את אוהביו ואת זרש אשתו והתחיל "לספר" אליהם כל הדברים המשמחים את הלב, דהיינו את כבוד עשרו ורוב בניו ואת כל אשר גדלו המלך ונישאו על כל שריו ועבדיו. ולא עוד אלא שגם המלכה עצמה לא הביאה אל המשתה אשר עשתה כי אם אותו בלבד, לפי שהיה חשוב בעיניה יותר מכל השרים ועבדי המלך, וגם למחר היה קרוא לה עם המלך.

יג. ועד כאן סיפר אליהם כל הדברים שהיו צריכין לשמחו, ולהעביר את דאגתו, ואעפ"י כן כל הסיפורים האלו של גדולתו וחשיבותו לא היו מועילים לו כלום בכל עת שהיה רואה את מרדכי היהודי יושב בשער המלך¹, כי בראייה כזאת רוח רעה מבעתו, ועוכר כל שמחתו, כאילו היתה חרב חדה מתרסת כנגדו. והנה הוא מבקש מאוהביו ומזרש אשתו עצה ההוגנת לו שתעביר מלבו יגונו ועצבונו כדי שילך אל המשתה שמח, ולא ברוע לב שניכר מרוע הפנים. אבל² הוא עצמו הודיע את מפלתו הקרובה בענין אמרו וכל ז'ה איננו שויה ל'י שהוא ס"ת שם הוי"ה למפרע, דהיינו הדין הקשה שהיה מוכן ומזומן להתריס כנגדו³ ולאבדו מן העולם.

יד. ובשביל שכבר ידוע שהכל מובאים לעשות גזרתו של אדון הכל, אפילו קרוביו ואוהביו של אדם, לפיכך אשתו של המן וכל אוהביו נתנו לו עצה, בלי ידיעתם שהיא גררה וגרמה מפלתו של הרשע הזה,

ידע על מה הוא נעצב. לכן ניסה לשמח עצמו על ידי "סיפור" גדולתו וחשיבותו, שהם דברים שצריכים לשמחו (ולא שהודיע להם דברים שלא ידעו קודם).

¹ לא היו מועילים לו כלום – "וכל זה איננו שוה ל'י". מחמת עצם ראיית מרדכי – "בכל עת אשר אני רואה את מרדכי היהודי" וכו' (בלי קשר לענין ההשתחוויה והבזיון דלעיל). ואז כשראה שהסיפור לא עזר לו להפיג עצבו, ביקש עצתם על ענין זה, כדי שיוכל לילך אל המשתה שמח ולא ברוע לב שניכר מרוע הפנים. ונתנו לו העצה של תליית מרדכי קודם שילך אל המשתה, ועי"ז לא יראה אותו, וילך אל המשתה שמח וטוב לב.

² אבל וכו' – בתוך דבריו של בקשת העצה, הודיע הוא עצמו את מפלתו הקרובה וכו'.

³ חרב חדה הנ"ל שמבעתו בכל עת שהיה רואה את מרדכי היהודי יושב בשער המלך.

כי באמרם אליו שיעשה עץ גבוה חמשים אמה לתלות עליו את מרדכי, זה גרם לו שהיה מקום אל חרבונה לומר אל המלך גם הנה העץ וגו'. ובמה שאמרו לו שישכים "בבקר" לבקש רשות מן המלך לתלות את מרדכי על העץ אשר הכין לו כדי שיבא אל המשתה שמח אחר מיתת אויבו, זה גרם להמן שהשכים לקראת מפלתו, שהרי שאל המלך: מי בחצר ואמרו לו הנה המן וגו', והמלך הטיל עליו לכבד את מרדכי בכל הכבוד הגדול שכתוב למטה, שהכל היה לפי עצתו של המן עצמו, שנתקיים בו מקרא שכתוב: כורה שחת בו יפול וגולל אבן אליו תשוב. והנה זאת העצה היעוצה להמן מזרש אשתו וכל אוהביו לא אחר הרשע הזה לעשותה, כי ישרה בעיניו מאד, וז"ש: **וויטב הדבר לפני המן ויעש העץ**, ונמצא שכל אוהביו וקרוביו של הרשע הזה הסכימו לגזרתו של אדון הכל בלי ידיעתם, ונתנו לו העצה הרעה והקשה שגזר עליו הש"י, כדי להחיש את מפלתו, ונתקיים בכך מקרא שכתוב: למשפטיך עמדו היום כי הכל עבדיך¹.

ו.

א. והנה **בלילה ההוא נדדה שנת המלך**, כי הש"י צוה להראות לו חזיונות רעים וקשים שהיו מנדדים שנתו מעיניו, כגון המן ובניו שהיו נכנסים בגן שלו ועוקרים את נטיעותיו, המן עצמו שהיה מבקש למרוד בו וליטול המלכות לעצמו, ועוד שאלתה ובקשתה של אסתר, כי לא ידע מה תוכל לשאול ולבקש ממנו יותר ממה שהיה לה כבר, מאחר שהגיעה למלכות, ועוד כיוצא באלה רבות מחשבות בלב איש שהיו מנדדות שינתו מעיניו. ועוד היה מחשב בלבו אולי איזה אדם עשה לי טובה ואני לא שילמתי לו כמעשהו, ולכן צוה לעבדיו להביא את ספר הזכרונות דברי הימים ויהיו נקראים לפניו, למצוא אם היה כתוב בו איזו טובה שנעשית לו משום אדם והוא לא השיב לו כמפעלו, כי

¹ בסוף הספר (ריש פרק ט) מסכם המחבר הנסים שנעשו במאורעות המגילה, והנס החמישי - נס גדול היה העצה שניתנה להמן מאוהביו וזרש אשתו, לעשות עץ גבוה חמשים אמה לתלות עליו את מרדכי, וישכים בבקר ליטול רשות מן המלך, כי כל זה גרם את מפלתו כידוע.

ביאור מגילת אסתר תליתאה פרק ו. מא

אעפ"י שהיה ערל וטמא, מכל מקום היו לו מדות הגונות לענין הנהגתו, שאל"כ לא היה גוזר הש"י שבת ישראל הטובה והישרה והצדקת כמו שהיתה אסתר, תהיה נבעלת לגוי שכל מדותיו רעות וחטאות.

ב-ג. והנה בכלל הזכרונות שהיו נקראים לפני המלך, נמצא כתוב זכרוננו של מרדכי שהודיע אל המלך מחשבתם הרעה של בגתן ותרש אשר בקשו לשלוח יד במלך אחשורוש, ואסתר הגידה למלך בשם מרדכי. והיא טובה גדולה שעשה מרדכי אל המלך, כי הציל ממות נפשו, ולכן היה ראוי לגמול גדול כיד המלך. וזהו הטעם כי כאשר הגיע הקורא אל הזכרון הזה שהיה נשכח מלבו של מלך, מיד שאל אל עבדיו מה נעשה יקר וגדולה למרדכי על הטוב הגדול הזה¹. **ויאמרו נערי המלך משרתיו כלם כאחד לא נעשה עמו דבר.** והש"י נתן בלבו של מלך שבשביל זה נדדה שינתו², כי נתעורר קטרוג גדול כנגדו שלא שת לבו "כלום" לשלם לאיש כמעשהו - ואדרבא הגדיל אדם רע מזרעו של עמלק שהיה חושב למרוד בו וליטול את מלכותו, ולא חשש "כלום" להטיב אל איש טוב ישר ונאמן שהציל ממות נפשו³. וכל זה נודע אל המלך בחזיונות לילה שמנדדים את שינתו.

¹ והוא טובה "גדולה" שעשה מרדכי אל המלך כי הציל ממות נפשו, ולכן היה ראוי לגמול "גדול" כיד המלך.

שאל אל עבדיו מה נעשה "יקר וגדולה" למרדכי על הטוב "הגדול" הזה.

² **שבשביל זה נדדה שינתו** – ולא מחמת שאר הענינים שהראו לו בחזיונות רעים וקשים כנ"ל (אע"פ שהאמין בענינם, כמבואר לקמן, אבל לא הם גרמו נדידת שינתו).

בסוף הספר (ריש פרק ט) מסכם המחבר הנסים שנעשו במאורעות המגילה, והנס השיי - **נס גדול היה שבלילה ההוא נדדה שנת המלך, וצוה להביא ספר הזכרונות, ונמצא כתוב בו ענין בגתן ותרש, ושאל מה נעשה יקר וגדולה למרדכי על זאת, ואמרו לא נעשה עמו דבר, כי זה גרם גדולתו של מרדכי וגאולתם של ישראל.**

³ נדדה שינתו מפני הקטרוג הגדול שנתעורר כנגדו. וענין הקטרוג הוא: שלא רק שלא חשש "כלום" (לא נעשה עמו "דבר") להטיב אל איש "טוב" שהציל נפשו,

ד. ולכן המלך נתעורר מיד לתקן את אשר עותו¹, ושאל את עבדיו מי בחצר. ובשביל שהמן היה רוצה לעשות עצת אשתו ואוהביו, לפיכך השכים בבקר לילך אצל המלך לבקש ממנו רשות לתלות את מרדכי על העץ אשר הכין לו².

ה. ולכן כששאל המלך מי בחצר, אמרו לו עבדיו: "הנה" המן עומד בחצר - שלא כמנהגו כשאר הימים³ שהיה ישן עד שלש שעות ביום, כדרך המלכים והגדולים אשר בארץ. אבל ביום ההוא שהיה שוקע מזלו של המן, וזרח מזלו של מרדכי הצדיק, לפיכך רגלוי מובילון יתיה להשכים בבקר לצאת לקראת מפלתו. [והנה] המלך נתפעל מאד מחזיונות לילה שבאו לפניו⁴, ולא היה יודע מה לעשות להמן ומה לעשות למרדכי. ולכן "אמר שיבא" המן לפניו, כי אולי מדבריו של המן המלך יבין את מצפוננו.

ו-ט. וכאשר בא המן אצל המלך שאל אותו המלך דרך עצה, מה לעשות באיש אשר המלך חפץ ביקרו. והמן שהיה אומר בלבו למי יחפוץ המלך לעשות יקר יותר ממני, לפיכך השיב אל המלך מיד, שלאיש הזה שהמלך חפץ ביקרו היה צריך לכבד בכבוד גדול כאילו היה המלך עצמו, כי בכך היה מודיע לכל שהיה חביב למלך כגופו ממש, ולכן זה הרשע בעל גאווה אמר אל המלך: "יביאו לבוש מלכות

אלא אדרבא גידל אח"כ אדם "רע" מזרע עמלק (ששונא את מרדכי) והיה חושב למרוד בו וליטול מלכותו (ההיפוך של להציל), כמו שנודע לו בחזיונות הרעים, כמ"ש לעיל.

¹ לתקן "עותו" – כנ"ל בהערה הקודם - גדולתו של המן, במקום להטיב עם מרדכי, שענינו "עות".

² השכים בבוקר וכו' – כדי שיבוא אח"כ אל המשתה שמח וטוב לב.

³ וכן הוא ביוסף לקח.

⁴ כנ"ל בפסוק א': "המן עצמו שהיה מבקש למרוד בו וליטול המלכות לעצמו", וענין מרדכי שלא חשש כלום להטיבו. ולא היה יודע מה לעשות להמן, ומה לעשות למרדכי. והיות שענינו של המן היה רק מתוך החזיון הרעה, רצה קודם להציע דבר אל המן (כאילו "דרך עצה"), שאולי מדבריו של המן יעמוד על מצפוננו. ואכן הציע דבר שהיה בו ב' הדברים גם יחד: שגרם מפלתו והשפלתו הגמורה של המן, והגדלת מרדכי.

אשר לבש בו המלך וסוס אשר רכב עליו המלך" - כשנכנס למלכותו וניתן כתר מלכות בראשו¹. ונתון הלבוש והסוס על יד איש משרי המלך - היותר גדולים², והלבישוהו והרכיבוהו על הסוס ברחוב העיר והכריזו לפניו ככה יעשה לאיש אשר המלך חפץ ביקרו.

י-יא. ואמנם ודאי הוא שאם המלך לא היה כסיל ובער, מן העצה של הרשע הזה היה מבין את מצפונ³ שהיה מבקש ליטול המלוכה והגדולה לעצמו, אבל עכשיו שהיה כונתו של מלך לכבד את מרדכי בכל הכבוד שראוי למי שהציל ממות נפשו⁴, לפיכך נשתמש בהמן עצמו שיעשה למרדכי כל הכבוד הזה, והוא יהיה השר הגדול שיכריז לפניו ברחוב העיר ככה יעשה לאיש אשר המלך חפץ ביקרו. והוא תימה גדול, איך הרשע הזה לא מת פתאום או לא חלה ונפל למשכב מן הדאגה⁵, שהוא השכים בבקר ליטול רשות מן המלך לתלות את מרדכי, ואירע לו להיפך שהמלך צוה אליו לכבד את מרדכי בכל הכבוד הנ"ל, ואיך יסבול בעל גאווה כהמן המאורע הקשה והרע כזה, שהוא יוכרח לכבד את שונאו. אלא שהש"י המשנה עתים ומחליף את הזמנים, מגביה שפלים ומשפיל גאים, הוא שנתן בלבו של מלך לעשות כן, ונתן כח אל המן לסבול את קלונו חלף גאותו⁶, שלא ימות ולא יפול למשכב מן הדאגה, כדי שיתקיים עד שיגיע זמנו ושעתו

¹ כשנכנס למלכות וניתן כתר מלכות בראשו (ולא שביקש גם הכתר, ולפי"ז מיושב למה לא הזכיר אח"כ הכתר, וראה רש"י שעמד על זה).

² היות בקשתו היה שיהיה על ידי שרי המלך היותר גדולים – "איש משרי המלך הפרתמים", לכן אמר לו אח"כ המלך: הוא יהיה השר הגדול שיכריז וכו'.

³ היה מבין את מצפונ – כנ"ל שכל עצם בקשת העצה, היה "אולי מדבריו של המן, המלך יבין את מצפונ".

⁴ אבל עכשיו וכו' – שהיה לו להתעסק בענין השני – כבודו של מרדכי, לא שם לבו לדברי המן אע"פ שגילה מצפונ ליטול המלוכה.

⁵ ראה לקמן ז, ח, והמן נופל על המטה – "נפילתו ודאי היתה מפני חולשתו ודאגתו".

⁶ את קלונו – שהוא יוכרח לכבד את שונאו, חלף גאותו – שבא בבוקר ליטול רשות לתלות את מרדכי. וצירוף ב' הדברים היו צריכים לגרום למיתתו או נפילתו למשכב.

להיות נתלה על העץ עצמו שהכין למרדכי. וכל שכן דבר המלך שהיה צריך להיות קשה עד מות להמן¹, לפי שהמלך דיבר אליו עזות כאילו היה אחד מן ההדיוטים, ולא דרך חבה כמו שהיה נוהג עמו בתחלה, שהרי אמר לו מהר קח את הלבוש ואת הסוס כאשר דברת ועשה כן אל מרדכי היהודי היושב בשער המלך. ועוד הוסיף אל תפל דבר מכל אשר דברת, כי הכרת פניו ענתה בו בהמן, שהיה קשה לו מאד לעשות הדבר הזה, ואולי יגרע ולא ישלים את הכל, לפיכך הזהירו בציווי גמור - כאילו היה אחד מעבדיו היותר גרועים, שישמור מאד לעשות למרדכי כל הכבוד אשר דיבר ולא יחסר דבר, וממילא משמע שאם יחסר, המלך יכעוס עליו ויענישנו, שהרי כל אהבתו של מלך תהפך לו לשנאה אם לא יכבד יהודי שונאו ככל אשר יאמר.² ופיו הכשילו אל הרשע הזה, והשליכתו עצתו מאיגרא רמא לבירא עמיקתא, עד שהוכרח להיות בלן וספר והדום לרגליו של מרדכי כמו שאמרו רז"ל (מגילה טז, א).

יב. ואחר כל הכבוד הזה מרדכי הצדיק לא נתגאה כלום, אלא חזר אל שער המלך בבגדיו הפשוטים כמנהגו בכל עת³. והמן נדחף אל ביתו, נדחף דוקא ולא מהלך, כי מלאכים רעים היו דוחפים אותו, שלא היה יכול להלך מפני דאגת לבו. ומ"ש: **אבל וחפוי ראש**, אבל מפני מיתת בתו שהפילה עצמה מן החלון כשראתה שמרדכי היה רוכב הסוס, והמן אביו היה המכריז לפניו ככה יעשה לאיש אשר המלך חפץ

¹ **וכל שכן** – שהיה לו למות או ליפול למשכב – מחמת שהמלך דיבר אליו עזות וכו' – "מהר קח" וכו'.

² **ופיו הכשילו אל הרשע הזה** – "מכל אשר דברת" (וסמך ליה) **עד שהוכרח להיות בלן וספר וכו'** – ענינו של פסוק יא – ויקח המן את הלבוש וכו'. וכ"ה בביאור תנינא וז"ל: "והרי שהרשע הוכרח להכתיר את הצדיק, באותה שעה ממש שהיה מבקש להמיתו. ושימש לו לבלן, לספר, ולהדום רגליו, כמו שהקליפה משמשת אל הקדושה, וז"ש: "ויקח המן את הלבוש ואת הסוס".

³ **וחזר לבגדיו הפשוטים** – ולא לשקו. המחבר לשיטתו אזיל, כמ"ש לעיל ד, ד: "שלחה לו בגדים מפוארים להלבישו ולהסיר שקו מעליו. והוא לא רצה לקבלם, כי היתה כונתו שלא להסיר את השק מעליו עד שתבא איזו תקנה לישראל מצרתם הגדולה". וראה שם בהערות.

ביאור מגילת אסתר תליתאה פרק ו. מה

ביקרו¹. וחפוי ראש מפני "הבושה", שבתו השליכה עליו כלי מלא צואה מפני טעותה שחשבה שהמן אביו היה רוכב הסוס ומרדכי היה המכריז לפניו.

יג-יד. והרשע הזה כשהגיע לביתו סיפר לאוהביו ולזרש אשתו, בשפה רפה ובכובד ראש, את כל אשר קרהו, כדי שינחמוהו קצת על צרתו הגדולה². והם אדרבא הוסיפו יגון על יגונו, באמרם אליו "אם מזרע היהודים מרדכי אשר החלות לנפול לפניו לא תוכל לו כי נפול תפול לפניו". וכאן יש להקשות, למה אשתו ואוהביו ישיעוהו ממרורים ולא ינחמוהו כראוי. דע כי יש בענין הזה ב' תירוצים: האחד הוא, שכונתם היתה ליעצו שלא יתגרה עוד במרדכי לחשוב אל רעתו, כי בהיותו מזרע היהודים, כשהתחיל ליפול לפניו, לא יוכל לו - כי תגיע לו נפילה אחר נפילה עד שיפול לגמרי³. והתירוץ האחר הוא שהש"י נתן בפיהם של אשתו ואוהביו לומר לו כדברים האלו, להודיע ולהודע - שהכל מסכימים אל הגזרה העליונה בעל כרחם אפילו קרוביו ואוהביו, כענין שנאמר: למשפטך עמדו היום כי הכל עבדיך⁴. ואולי לפי התירוץ הראשון שכתבנו, היתה כונתו של המן לקבל עצת אשתו ואוהביו ולא להתגרות עוד במרדכי, אבל הגזרה העליונה

¹ חז"ל דרשו (מגילה טז, א): חזיתיה ברתיא דקיימא אאיגרא סברה האי דרכיב אבוה והאי דמסגי קמיה מרדכי, שקלה עציצא דבית הכסא ושדיתיה ארישא דאבוה, דלי עיניה וחזות דאבוה הוא, נפלה מאיגרא לארעא ומתה והיינו דכתיב אבל וחפוי ראש, ע"כ. היינו מתוך שהמן הרים את עיניו והכירה שהוא אביה, הפילה עצמה מן הגג. אמנם המחבר מדגיש ענין ההתהפכות של גדולת מרדכי ומפלת המן – כשראתה שמרדכי היה רוכב הסוס והמן אביו היה המכריז לפניו ככה יעשה לאיש אשר המלך חפץ ביקרו.

² לא דרך סיפור דברים רגיל, כי הרי היה מפורסם לכל מה שאירע ברחובו של עיר (כמו שהעירו על זה המפרשים), אלא סיפור - בשפה רפה ובכובד ראש כדי שינחמוהו קצת על צרתו הגדולה.

³ אשר החלות לנפול לפניו – התחלת נפילתו, יגיע לנפילה אחר נפילה – נפול תפול לפניו.

⁴ כנ"ל ה, יד.

דוחקת ולא הניחה לו מקום אל תקנתו¹, שהרי "עודם מדברים" עמו וסריסי המלך הגיעו ויבהילו להביא את המן אל המשתה אשר עשתה אסתר. ואין ספק כי מאחר שהיא עשתה את המשתה לא היו שם מאכלות אסורות ויינות אסורים² -

ז.

א-ד. ולכן תכף סמיך ליה: **ויבא המלך והמן לשתות עם אסתר המלכה**, שגם היא היתה אוכלת ושותה "עמהם". ואם תאמר, שגם המשתה הראשון "עשתה" אסתר, ולמה לא נאמר בו שהיא שותה "עמהם" כמו שנאמר במשתה השני. אלא שהמשתה הראשון היה ביום השלישי לתעניתה³, ולכן אמרה אל המלך במשתה הראשון: ומחר אעשה כדבר המלך - לאכול ולשתות עמהם, וגם לפרט את שאלתה⁴. וכאשר אמר לה המלך ביום השני כמו שאמר לה ביום הראשון "מה שאלתך אסתר המלכה ותנתן לך מה בקשתך עד חצי המלכות ותעש"⁵, אז השיבה לו אסתר "שתנתן לה נפשה בשאלתה ועמה בבקשתה", כי כבר מרדכי נתן לה רשות להגיד אל המלך את מולדתה ואת עמה, כי היתה צריכה לגלות את סודה עכ"פ כדי להציל את הכללות⁶. ולכן אמרה אל המלך בפעם הזאת שהיתה יהודית,

¹ ולא להתגרות עוד במרדכי - לפי התירוץ הראשון. אבל הגזרה העליונה וכו' - תירוץ השני. (וכאמור בכ"מ, גם כשהמחבר מביא כמה מהלכים, כולו איתנהו והם קשורים).

² אין ספק כי מאחר שהיא "עשתה" את המשתה לא היו שם מאכלות אסורות ויינות אסורים, ולכן תכף סמיך ליה: **ויבא המלך והמן לשתות עם אסתר המלכה**, שגם היא היתה אוכלת ושותה "עמהם". ר"ל שאם אסתר עשתה המשתה בוודאי שלא היו שם מאכלות אסורות, ותכף סמיך ליה ויבא המלך והמן לשתות "עם" אסתר המלכה.

³ וכ"כ ביוסף לקח.

⁴ ראה עוד לעיל ה, ח.

⁵ וכאשר אמר לה המלך ביום השני "כמו" שאמר לה ביום הראשון - כמבואר לעיל (ה, ב-ג) שהוא לשון של סבר פנים יפות, וידעה שהמלך אינו כועס עליה, ראה שם בהערות. "אז" השיבה לו אסתר וכו'.

⁶ על כל פנים - אפילו היא מסכנת נפשה בכך, כמ"ש כמ"פ בפרק ד'.

ושנמכרה היא ועמה להשמיד להרוג ולאבד. ואם היה נמכר עמה להיות עבדים ושפחות, לא הזידה לדבר כלום¹, כי היה זה לתועלת המלך שימלא את אוצרותיו מדמי מכירתו. אבל אם יהיו נמכרים ח"ו להשמיד להרוג ולאבד, היה זה נזק גדול אל המלך לאבד אומה שלימה בלא כסף ובלא מחיר, והצר שהיה רוצה לאבדם מפני רשעתו, לא היה מקפיד כלום אל נזק המלך², ובלבד שיוציא תאות לבו הרשעה מן הכח אל הפועל, ואיך מלך ישר כמותו יסכים עמו לעשות הרע הגדול הזה שהיה לנזקו של מלך ולא לתועלתו³.

ה-ו. ואמנם בא וראה כמה השגיח הש"י על הצדקת הזאת שתצליח במעשיה, שהרי היה מן הדין שהמלך יכעוס עליה, מפני שהמתינה עד עכשיו שבאו מים עד נפש להגיד לו את עמה ואת מולדתה. ועוד המלך היה צריך לזכור שהוא נתן רשות אל המן לעשות מן העם כטוב בעיניו, וגם נתן את טבעתו בידו לכתוב ולחתום כל מה שירצה כנגד העם. אבל הש"י הוא שנתן בלבו של מלך שלא יכעוס על אסתר, וגם עשה שישכח את הרשות שנתן להמן כאילו לא היו דברים מעולם, שלטעם זה ביקש מן המן בתחלה, מי הוא זה ואיזה הוא אשר מלאו לבו לעשות כן. ובשביל שהוא שתק ולא מצא מענה בפיו, מפני שהיה הוא הצר הצורר, ומצדו כל מחשבת רעה, לפיכך הפך המלך את פניו כלפי אסתר ושאל את הכל ממנה. ולכן תראה שבתחלה אמר הכתוב סתם "ויאמר המלך אחשורוש", וכאשר ראה שהמן לא השיב כלום, אז "ויאמר לאסתר המלכה מי הוא זה ואיזה הוא אשר מלאו לבו לעשות

¹ לא הזידה לדבר כלום – "החרשתי", ולא בגלל שלא איכפת לה על היותם נמכרים לעבדים (כמו שתמהו ועמדו על זה המפרשים), אלא לא הזידה לדבר כלום – כי היה זה לתועלת המלך וכו'.

² והצר שהיה רוצה וכו' לא היה מקפיד כלום בנזק המלך – "כי אין הצר שוה בנזק המלך".

³ עיקר נימוקה של אסתר כלול בסיפא דקרא: "אין הצר שוה בנזק המלך" – הצר – המן, לא מקפיד כלום אל נזק המלך, ורוצה לאבדם מפני רשעתו – ואיך מלך ישר כמותו יסכים עמו בשני הדברים: לעשות הרע הגדול הזה, שהיה לנזקו של מלך. והב' דברים הם ב' חלקי הפסוק: א - כי נמכרנו אני ועמי להשמיד וכו', ב - אילו לעבדים ולשפחות וכו'.

כן". ואז השיבה אסתר אל המלך שהיה זה איש צר ואויב - בין ישראל, שהיה מבקש לאבדם, בין אל המלך עצמו, שהיה רוצה לאבד אומה אחת שלימה שהיתה בכל מדינות ממשלתו¹. ואח"כ בפנים זועפים כלפי המן אמרה: המן הרע הזה - שיושב עמנו בסעודה. והיה פלא ממנו ית' שנבעת הרשע הזה מלפני המלך והמלכה, ושלא מצא מענה בפיו, כי היה יכול לומר אל המלך שהוא נתן לו רשות גמור לעשות כן, אלא הש"י הוא שהשתיקו והבעיתו, עד שנאלם ולא יכול לדבר מאומה².

ז. ואז³ המלך קם בחמתו ממשטה היין והלך לטייל "בפרדסו", ואז הש"י נתן בלבו של מלך כי החזיונות שראה בעת שינתו היו מעידים על זדונו של הרשע הזה, וכל הכבוד שיעץ אליו לעשות אל האיש אשר המלך חפץ ביקרו לא היה אלא לכבוד עצמו, כי היתה כוונתו למרוד במלך שהגדילו, וליטול המלכות והשררה לעצמו. והנה בראות המן שאין לו שום תוחלת מצד המלך כי חמתו בערה בו מאד, לפיכך פנה לצד המלכה⁴ שהיא "חבקש" מן המלך למחול לו, ולהציל ממות "נפשו". אבל אוי לו לרשע הזה שמבקש מקטיגורו שיהיה סניגורו; וכל שכן שמפלתו היתה גזרה מן השמים, ולא המלך ולא המלכה

¹ הם הב' דלעיל: הרעה הגדול, ונזקו של מלך. וצר - ענין הנזק כדלעיל. ואויב - של ישראל. ור"ל איש צר ואויב - הם סיכום הנימוק שלה אל המלך, ואח"כ מצביע עליו - המן הרע הזה. ומתיישב בזה מה שעמדו המפרשים על ריבוי הלשונות שאמרה אסתר.

² בסוף הספר (ריש פרק ט) מסכם המחבר הנסים שנעשו במאורעות המגילה, נס גדול היה כי כאשר אמר המלך מי הוא זה ואיזה הוא אשר מלאו לבו לעשות כן, ואמרה לו אסתר איש צר ואויב המן הרע הזה, איך שתק המן ולא אמר למלך אתה נתת לי רשות לעשות כן, כי אמרת לי הכסף נתון לך והעם לעשות בו כטוב בעיניך, אלא היו כאן ב' 'ניסים גדולים', הא' שהש"י השתיקו להמן ולא מצא מענה בפיו, כי נבעת מלפני המלך והמלכה, והשני שהש"י השכיחו למלך את הרשות שנתן להמן, כאילו לא היו דברים מעולם.

³ ואז - מאחר שהמן לא השיב כלום - "והמן נבעת", הלך לטייל בפרדסו. ואז הש"י נתן בלבו של מלך וכו' שכוונתו היתה למרוד במלך וכו'.

⁴ פנה (בעמידה) לצד המלכה "והמן עמד לבקש על נפשו מאסתר המלכה" - ואחר כך "נפל על המטה" - מרוב חולשתו ודאגתו.

ביאור מגילת אסתר תליתאה פרק ז. מט

יכולים להצילו מן הדין העליון שהיה מתריס כנגדו, כמו שנרמז במלות האלו כי כלת'ה אליו הרע'ה שהם ס"ת שם הוי"ה, ולפני זעמו מי יעמוד.

ח. והמלך שב "מטילולו" בגנת הביתן אל בית משתה היין וראה את המן נופל על המטה אשר אסתר עליה, כי נפילתו ודאי היתה מפני חולשתו ודאגתו, ולא שיחשוב באותה שעה לדבר אחר שאין הדעת סובלתו. אלא שכבר אמרו רז"ל (שבת לב, א) נפל תורא חדר לסכינא, ולכן המלך חשב שיהיה בלבו של הרשע הזה כל רע שבעולם, או לכבוש כמשמעו, או לאנוס את המלכה לדבר עבירה, דבר שלא יתכן לו לחשוב על ביש גדא וטמיע מזלא שהיה קרוב למפלתו, אבל בהיות כל הפנים זועפים כנגדו, לפיכך אמר לו המלך הגם לכבוש את המלכה עמי בבית. וכאשר שמעו עבדי המלך הדבר הזה שיצא מפיו לומר הגם לכבוש את המלכה עמי בבית, דנו בעצמן שאין הלשון הזה של "הגם" אלא לרמוז אל ריבוי אשמותיו, ולכן מיד קפצו לכסות את ראשו כמו שעושין אל המורדין במלכות, לסימן שהם לקוחים למות¹. וז"ש: **הדבר יצא מפי המלך ופני המן חפרו**².

ט-י. וגם חרבונה שהיה אחד מן הסריסים העומדים לפני המלך כששמע לשון "גם" שיצאה מפי המלך, הוסיף הוא "גם" אחר להכריע את הרשע הזה לכף חובה, שלא תהיה שום תקומה למפלתו. וז"ש: **גם הנה העץ אשר עשה המן למרדכי אשר דיבר טוב על המלך עומד בבית המן גבוה חמשים אמה**, ואין לשון "הנה" אלא מורה באצבע כי ביתו של המן היתה נוכח ביתו של מלך, והרשע הזה גרם רעה לעצמו על ידי גבהו של עץ שהיה נראה מביתו של מלך, ולכן חרבונה הראה אל המלך את העץ אשר הכין הרשע הזה לתלות עליו מרדכי

¹ וכ"כ בפירוש ר' אלישע גאליקו.

² וז"ל בביאור תנינא: ואע"פ שהוא דבר שאין הדעת סובלתו, מכל מקום נתנו הש"י בלבו של מלך, "והוציאו מפיו" – כדי שימהרו נערי המלך להשליך בגד על ראשו של הרשע הזה כדי לכסות את פניו, כמו שעושים לפריצי זדים שרכבו פשעיהם, ולמורדים במלכות, וז"ש: "הדבר יצא מפי המלך ופני המן חפרו".

הצדיק, שהיה אוהב את המלך, והציל את נפשו ממות על ידי שהגיד אל המלך מחשבת רעה של בגתן ותרש, ונמצא שהמן היה שונא אוהבו של מלך ומבקש את רעתו, ומי ששונא אוהבו של מלך כאילו שונא את המלך עצמו, והיה די זה להכריעו לכף חובה ולגזור עליו מיתה, אפילו היה נקי מכל שאר אשמותיו¹. וכאשר שמע המלך דבר זה מפי חרבונה, וגם ראה בעיניו את העץ אשר הכין הרשע הזה לתלות עליו אוהבו של מלך, כל שכן שחמתו בערה בו ומיד אמר לעבדיו "תלוהו עליו"², וכן עשו, ואז "חמת המלך שככה", בין חמתו של המלך העליון, בין חמתו של המלך התחתון³, כי באבוד רשעים רנה. ומ"ש שככ"⁴, הוא מלשון: אשרי העם שככ"ה לו, שעולה כמנין משה⁵, כי מרדכי היה משרשו כדאמרינן לעיל⁶, ולכן הגאולה על ידו, אלא שהכל ממנו ית' שרצה לגאול את ישראל מזאת צרתם הגדולה, ולכן תראה שהכתוב הנזכר אמר בתחלה אשרי העם שככה לו, ואח"כ אמר אשרי העם שה' אלקיו, כי סוף סוף הכל היה מצדו ית', כי גואל ומושיע אין בלתו, אלא⁷ שהוא משתמש בשרשו של משה דהיינו יסוד

¹ פני המן חפו – כמורד במלכות, היה מצד "גם" ששמעו עבדי המלך, הרומז אל ריבוי "אשמותיו" (שחשב עליו המלך כנ"ל), וחרבונה הוסיף "גם" אחר שהיה די זה להכריעו לכף חובה ולגזור עליו מיתה, אפילו היה נקי מכל שאר אשמותיו, וענינו: שהיה המן כאילו שונא את המלך עצמו. ("גם" הראשון עדיין לא הכריעו לכף חובה, כי בעצם היה דבר "שאין הדעת סובלתו" כנ"ל, אבל "גם" השני היה עובדא – הכין העץ וכו' ונמצא שהמן שונא אוהבו של המלך וכאילו שונא את המלך עצמו).

² חרבונה היה אחד מן הסריסים, והראה אל המלך את העץ, והמלך אמר לעבדיו תלוהו עליו, ולכן כתוב "תלוהו" לשון רבים, שנעשה ע"י עבדיו.

³ כמ"ש בגמרא (מגילה טז, א): וחמת המלך שככה, שתי שכיכות הללו למה, אחת של מלכו של עולם ואחת של אחשורוש, ע"כ.

⁴ ומ"ש שככ"ה – ולא "שקטה" (כ"ה בביאור תנינא).

⁵ ראה זח"ג רלד, א. אמר בוצינא קדישא, ודאי רציא מהימנא דרגא דילך איהי, דביה וחמת המלך שככ"ה, אשרי העם שככ"ה בגימ' משה.

⁶ כדאמרינן לעיל – ב, ה.

⁷ אלא וכו' – הגאולה ע"י מרדכי בהיותו משורש של הגואל – משה – אשרי העם שככ"ה לו, אמנם זה גופא מצדו ית' – אשרי האם העם שה' אלקיו.

אבא, שהוא הגואל היותר עליון אשר לו משפט הגאולה, כמ"ש הנביא: עד בא אשר לו המשפט ונתתיו¹. ולכן אמר הכתוב בלשון הזה: וחמת המלך שככה.

ח.

א-ב. ביום ההוא נתן המלך אחשוורוש לאסתר המלכה את בית המן צורר היהודים, והיה זה מן השמים, כדי שיקויים ברשע הזה מקרא שכתוב "יכין רשע וצדיק ילבש"². ומרדכי בא לפני המלך "ביום ההוא" עצמו³, כי מצא חן בעיני המלך לפי שהגידה לו אסתר שהיה קרובה, וכל שכן שזכר המלך שמרדכי הוא שהציל ממות נפשו. ולכן כשבא לפני המלך לא די שקיבלו בסבר פנים יפות, אלא שנתן לו את הגדולה שהיתה להמן, כי טבעתו אשר הסיר מהמן נתנה למרדכי. ואסתר שכבר היה לה פלטרין גדול ויקר מאד כמו שראוי אל המלכה, לפיכך "ותשם את מרדכי על בית המן".

ג. אבל אסתר הצדקת שלא היתה יכולה לשקוט עד שתעשה הצלה גמורה לישראל, לפיכך הוסיפה לדבר לפני המלך⁴ וליפול לפני רגליו ולהתחנן לו להעביר את רעת המן האגגי ואת מחשבתו אשר חשב על

¹ רש"י (יחזקאל כא, לב) "אשר לו המשפט" - אשר עליו שמתי להפרע נקמתי ומשפטי. "ונתתיו" - בידו עכ"ל,

² כדי שיקויים וכו' יכין רשע וצדיק ילבש - ראה הערה כללית בסוף אסתר תנינא (מהדורת תשע"ט).

³ המפרשים עמדו מה משמעות של כניסה זו. לפי המחבר: הוא המשך של "ביום ההוא" - שנתקרב אל המלך ונתן לו גדולה "ביום ההוא עצמו", כי מצא חן בעיני המלך - כי הגידה אסתר וכו'.

⁴ זה היה באותו עת ומעמד של הסעודה "ביום ההוא" ששאלה ובקשה "אם מצאתי חן" וכו' (לעיל ג'). (דלא כיש מפרשים שזה היה סמוך לכתיבת הספרים - בסיון, ראה רלב"ג). וטעם הדבר: כי לא יכלה לשקוט וכו'.

היהודים, על ידי האגרות אשר כתב לכל שרי המדינות להשמיד להרוג ולאבד את כל היהודים ביום פלוני¹ כמ"ש לעיל².

ד. **ויושט המלך לאסתר את שרביט הזהב**, דוגמא של מעלה שהמלך הקדוש מתעורר להקים את המלכות מנפילתה על ידי היסוד, והיה דוגמת זה למטה שהושיט המלך לאסתר את שרביט הזהב אשר בידו. **ותקם אסתר ותעמוד לפני המלך**³.

ה. ובשביל שידע המלך שהיא אינה מבקשת ממנו שום דבר שלא כהוגן, לפיכך אמרה לו בכל הלשונות האלו⁴ **אם על המלך טוב ואם מצאתי חן לפניו וכשר הדבר לפני המלך** - שלא יהיה כנגד שורת הדין, **וטובה אני בעיניו** - שתהיה בעיני המלך בחזקת אשה "טובה" שלא תבקש אלא דבר טוב, דהיינו להשיב את האגרות אשר כתב "המן" לאבד את היהודים אשר בכל מדינות המלך⁵, וכל שכן שהיה כתוב באותן האגרות ושללם לבוז, ואם לא ימהר המלך להשיב, המון העם שהוא להוט אל הביזה ירוצו לעשות...⁶

¹ לכאורה ר"ל שהגם שבהפתשגן היה כתוב סתם להיות עתידים "ליום הזה", לכן גילתה שאכן בהאגרות כתוב שיש גזירה להשמיד וכו' ביום פלוני.

² לשיטתו אזיל: שהיה אגרות לשרים, ופתשגן לכל העמים. באגרות היה גלוי כוונתו, ובפתשגן היה הלשון נסתר, כמ"ש לעיל כמ"פ. לכן דייק: אשר כתב לכל "שרי המדינות" להשמיד וכו'.

³ מטרת ההושטה לא כדרך הרגיל של נתינת רשות, אלא להקימה מנפילתה וכו' כדוגמא של מעלה.

⁴ **בכל הלשונות האלו** – ר"ל ב' לשונות נוספות על בקשתה דלעיל פסוק ז, ג. והם: **וכשר הדבר לפני המלך, וטובה אני בעיניו** – שהולך כאן ומפרשם. (ראה ביאור תנינא).

⁵ **אשר כתב "המן"** עצמו - המפרשים (תרגום ועוד) פירשו: הספרים אשר כתוב בהם מחשבת (מזימת) המן, אמנם המחבר דייק שהיא אמרה: אשר כתב המן עצמו.

⁶ וכן לקמן בסמוך חוזר על ב' אלו (אע"פ שלא כתוב ענין השלל בפסוק): "צריך להשיב את האגרות הנותנות רשות אל המשחיתים לחבל, ולהמון העם לשלול שלל ולבוז בז".

ו. ואם יאמר המלך¹ למה תצטער היא בצרה שאפשר שתגיע לעמה ולא תגיע אליה בשום פנים, כי היא מלכה ויושבת בשקט ובשלום בפלטרין שלה. לפיכך אומרת לו שלא תוכל ודאי² לחיות ולהתקיים בראותה ברעה אשר ימצא את עמה, וכל שכן באבדן מולדתה. וואם המלך חפץ בה ורוצה בקיומה, היה צריך להשיב את האגרות הנותנות רשות אל המשחיתים לחבל, ולהמון העם לשלול שלל ולבוז בז, בין בעמה בין במולדתה, כי ודאי מתוך פריצותם ופחזותם של המון העם, לא יחוש ואל יבחינו, וכזה וכזה תאכל החרב⁴, וז"ש: **כי איככה אוכל לראות ברעה אשר ימצא את עמי** וכל שכן שלא אוכל להתקיים אם אראה באבדן מולדתי.

ז-ח. והנה המלך השיב על זה בין לאסתר בין למרדכי, כי ידע המלך שנשים דעתן קלה ולא ישיגו את הדבר על בוריו, ולכן אמר המלך לשניהם "שאי אפשר להשיב את האגרות הכתובות והחתומות בטבעת המלך", כי אין זה מכבודו, שיאמרו עליו שהוא מלך הפכפך שאינו עומד בדיבורו ואינו מקיים את גזרותיו. ועוד שלא היה צורך להשיב את האגרות הראשונות, כי יכולין הם לכתוב אגרות חדשות שתהיינה סותרות את הישנות, וכל שכן שכבר נתפרסם בכל מדינות המלך שתלו את המן על העץ, מפני שהיה רוצה לשלוח ידו ביהודים, ואיך יזידו המון העם לעשות רע אל היהודים כאשר ישמעו שהמלך צוה לתלות את המן מפני שהיה מבקש לאבדם⁵.

¹ "כ"י" איככה וכו' הוא לשון תשובה על שאלה – "ואם יאמר המלך" וכו'.

² **כי איככה אוכל** – "שלא תוכל ודאי" לחיות ולהתקיים בראותה וכו'.

³ **ואם המלך חפץ** וכו' **צריך להשיב את האגרות** וכו' – ר"ל "וכאלו" אומרת לו בכך, כי מאחר שמצאה חן בעיניו, היה צריך להעביר את רעת המן, אם אינו רוצה לראות את רעתה (לשונו בתנינא).

⁴ כי איככה אוכל לחיות ולהתקיים אם כזה וכזה תאכל החרב.

⁵ התשובה לבקשת אסתר (פסוקים ה-ו) בנוי מב' חלקים: א – אליבא דאמת אין מה לחשוש, כי כבר נתפרסם תליית המן (פסוק ז). ב – שאי אפשר "להשיב" האגרות הכתובות וכו', וגם אין צורך להשיב כי יכולים הם לכתוב אגרות חדשות

ט-יב. והאמת הוא שזה היה מספיק אל היהודים בלי אגרות חדשות, אבל היה מן השמים שיכתבו אגרות שניות, שעל ידיהם ניתנה רשות אל היהודים לעמוד על נפשם ולהרוג המה בשונאיהם כרצונם, לפיכך כתוב: **ויקראו סופרי המלך בעת ההיא. בחדש השלישי הוא חודש סיון**, בסוד: יחיינו מיומים וביום שלישי יקימנו ונחיה לפניו¹, "וכתבו ככל אשר צוה מרדכי לכל שרי המדינות". וזהו נוסח האגרות החדשות: **אשר נתן המלך ליהודים אשר בכל עיר ועיר להקהל ולעמוד על נפשם² וגם** "להשמיד להרוג ולאבד את כל חיל עם ומדינה הצרים אותם טף ונשים ושללם לבזו בשלשה עשר לחדש אדר, וזה "להיפך" מן האגרות הראשונות שהיו נותנות רשות אל הגוים לעשות כל הרעות האלו ליהודים עצמן.

יג-יד. וכן פתשגן הכתב שנתפרסם "סתם" בפעם ראשונה "להנתן דת בכל מדינה ומדינה גלוי לכל העמים להיות עתידים ליום הזה" ולא נודע על מה, בפעם הזאת השניה נכתב ונתפרסם "מפורש", דהיינו "להיות עתידים היהודים ליום הזה להנקם מאויביהם". וכשם שבפעם ראשונה "הרצים יצאו דחופים בדבר המלך והדת נתנה בשושן הבירה", כך בפעם שניה "הרצים רוכבי הרכש יצאו מבוהלים ודחופים בדבר המלך והדת ניתנה בשושן הבירה".

(פסוק ח). ונימוק הראשון שאין מה לחשוש וכו' "היה מספיק", אבל היה מן השמים שיכתבו אגרות שניות (רישא דפסוק ט-י) כי על ידיהן ניתנה רשות אל היהודים להרוג המה בשונאיהם וכו'. וכל הפסוקים עד סוף הפרק מקושרים ומסובכים מענין אגרות השניות.

¹ וז"ל (בביאור תנינא) "הוא חודש סיון", כי הוא חודש של רחמים המכריע בין חסד ודין, דהיינו בין ניסן לאייר, וניתנה בו תורה לישראל, והוא סוד: יחיינו מיומים, ביום השלישי יקימנו. (לעומת מה שאמרה אסתר איככה אוכל "לחיות ולהתקיים" וכו').

² בזה עדיין אינו ניכר שהוא מלך הפכפך, אלא "גם" כתב: להרוג ולאבד וכו' וזה "להיפך" מן האגרות הראשונות, אלא כאמור "היה מן השמים" וכו' כדלעיל. (זה שהוא עצמו הציע לכתוב אגרות חדשות היה רק "לסתור" – לבטל את הראשונות, אבל לא היה בכוונתו לכתוב "להיפוך").

טו-יז. וכנגד מה שבפעם ראשונה קרע מרדכי את בגדיו וילבש שק ואפר ויצא בתוך העיר ויזעק וזעקה גדולה ומרה, כך בעת ההצלה ותהי להיפך, "שמרדכי יצא מלפני המלך בלבוש מלכות" - שלבשתו גם הוא רוח הקדש כמו שלבשתו לאסתר¹; ונתפשטו עליו כל האורות העליונים של חו"ג, ועטרת שרשו על גביהם², וז"ש: **תכלת וחור ועטרת זהב גדולה. ותכריך בוץ וארגמן**, כי תכלת וחור רומזים אל האורות הפנימיים, ובוץ וארגמן רומזים אל האורות המקיפים³. **והעיר שושן צהלה ושמחה** - כנגד מה שכתוב למעלה והעיר שושן נבוכה, כי אפילו הגוים⁴ היושבים בשושן היו צוהלים ושמחים כשנאבד הרשע הזה בעל גאווה שהיה עוכר את כלם; וכל שכן אל "היהודים" שהיתה להם "אורה ושמחה וששון ויקר" על ידי האורות של ד' אותיות של השם הקדוש שהיו מאירים עליהם. דהיינו אורה מן היוד של השם הקדוש שממנו יצא האור לעולם, שמחה מן הה' ראשונה של השם הקדוש שממנה שובע שמחות בכל המועדים וימים טובים. ששון מן הו' של השם הקדוש, בסוד: ש"ש אנכי על אמרתך כמוצא שלל רב. ויקר מן הה' שניה של השם הקדוש - רזא דשכינתא תתאה שהיתה שורה עליהם, ולכן כל רואיהם היו "מיקרים" ומכבדים אותם. וכנגד⁵ מה שהמן הרשע היה רוצה לאבדם מן העולם, לפיכך הש"י

¹ ראה זח"ג קסט, ב. דכתיב ויהי ביום השלישי ותלבש אסתר מלכות, אתלבשת בההוא דיוקנא דההוא עלמא, מלכות, דא רוחא דקודשא, דהא מלכות שמיא נשיב רוחא מההוא רוחא דאוריא דההוא עלמא, ואתלבשת ביה אסתר. וכד עאלת קמי מלכא אחשורוש, וחמא ההוא לבושא נהורא, דיוקנא אדמי למלאך אלקים, פרוחה מניה נשמתיא לפום שעתא. מרדכי אופך הכי, דכתיב ומרדכי יצא מלפני המלך בלבוש מלכות, לבוש מלכות ודאי, דיוקנא דההוא עלמא. וע"ד כתיב כי נפל פחד מרדכי עליהם, פחד מרדכי, ולא פחד אחשורוש.

² "ועטרת זהב גדולה" מרזא דאבא עילאה שהיה שרשו של מרדכי (לשון המחבר בביאור תנינא).

³ **אורות המקיפים** – ותכריך - "טלית העשויה להתעטף" (רש"י).

⁴ **אפילו הגוים** וכו' – ראה לעיל ג, טו.

⁵ מפסוק ט עד כאן מבאר שכל מה שאירע עכשיו היה לעומת ולהיפך מקודם.

רצה - להיות גלוי לכל העמים שהוא רוצה לקיימם ביתר שאת ויתר עז, על ידי האורות העליונים של שמו הקדוש, שהיו מתפשטים עליהם ומרבים את כבודם.

ולא בשושן הבירה בלבד, אלא "בכל המדינות והמקומות אשר דבר המלך ודתו מגיע היה שמחה וששון ליהודים משתה ויום טוב.

"ורבים מעמי הארץ" באים - ומתגיירים, כי ידעו שניתנה רשות ליהודים להנקם מאויביהם, לפיכך היו נראים כאוהבים "וכאילו"¹ רוצים לשמור דת יהודים כיהודים עצמן, לפי "שנפל פחד היהודים עליהם"².

ט.

א. ³ והנה כבר ידוע שהמגילה היא קומפינדי"ו של כמה וכמה ניסים שנעשו לאבותינו באותו הזמן. **נס גדול** היה שנגזר על ושתי שתהרג

האגרות שניות שהמלך נתן רשות ליהודים להשמיד וכו', היו להיפך מהאגרות ראשונות שהיו נותנות רשות אל הגוים וכו'.

פתשגן הכתב שנתפרסם סתום בפעם ראשונה וכו', בפעם הזאת השניה נכתב ונתפרסם מפורש.

וכשם שבפעם הראשונה הרצים יצאו וכו', כך בפעם השניה הרצים רוכבי הרכש יצאו וכו'.

וכנגד מה שבפעם ראשונה קרע מרדכי את בגדיו וכו', כך בעת ההצלה ותהי להיפך שמרדכי יצא מלפני המלך בלבוש מלכות וכו'.

וכנגד מה שהיה העיר שושן נבוכה, והעיר שושן צהלה ושמחה.

וכנגד מה שהמן הרשע היה רוצה לאבדם מן העולם, רצה הש"י להיות גלוי לכל העמים שהוא רוצה לקיימם ביתר שאת ויתר עז ע"י האורות העליונים של שמו הקדוש שהיו מתפשטים עליהם וכו'.

¹ **כאילו** וכו' - וכמ"ש בביאור תנינא באופן הב': "מתיהדים" דהיינו שהיו גוים - ואומרים שהם יהודים, מפני פחד היהודים. וכ"כ בפירוש ר' שמואל אוזידה.

² רוצים לשמור דת "יהודים כיהודים" עצמן, כי נפל פחד "היהודים" עליהם.

³ לא מחוור כוונת המחבר בסכמו דייקא כאן כללות הנסים (אפילו מה שהיו אחרי הפסוק הזה), וכל זה נראה כעין הקדמה להגיע לפסוק א' - ועוד נס גדול היה וכו', ואח"כ בפסוקים הבאים מדגיש שוב ענין "הנסים", מה שלא הזכיר בכל ביאור

כדי שתמלוך אסתר. **נס גדול** היה שישמע מרדכי מחשבתם של בגתן ותרש לשלוח יד במלך אחשוורוש, והוא יגיד לאסתר, והיא תגיד למלך בשם מרדכי, ויכתב הדבר בספר הזכרונות לפני המלך, כדי שבזמן הצרה יגרום זה גדולה למרדכי וגאולה לישראל. **נס גדול** היה שהשבע נערות המשמשות לאסתר היו כולן יהודיות ולא נכריות, כי בכך תוכל היא לשמור דת יהודית מכל וכל בלי מונע. **נס גדול** היה שלא קפץ המן להרוג את מרדכי מיד כשנתמלא חמה בראותו שמרדכי לא היה כורע ומשתחוה לו כמו שהיו עושים כל האחרים. **נס גדול** היה העצה שניתנה להמן מאוהביו וזרש אשתו, לעשות עץ גבוה חמשים אמה לתלות עליו את מרדכי, וישכים בבקר ליטול רשות מן המלך, כי כל זה¹ גרם את מפתו כידוע. **נס גדול** היה שבליילה ההוא נדדה שנת המלך, וצוה להביא ספר הזכרונות, ונמצא כתוב בו ענין בגתן ותרש, ושאל מה נעשה יקר וגדולה למרדכי על זאת, ואמרו לא נעשה עמו דבר, כי זה גרם גדולתו של מרדכי וגאולתם של ישראל. **נס גדול** היה כי כאשר אמר המלך מי הוא זה ואיזה הוא אשר מלאו לבו לעשות כן, ואמרה לו אסתר איש צר ואויב המן הרע הזה, איך שתק המן ולא אמר למלך אתה נתת לי רשות לעשות כן, כי אמרת לי הכסף נתון לך והעם לעשות בו כטוב בעיניך, אלא היו כאן ב' "ניסים גדולים", הא' שהש"י השתיקו להמן ולא מצא מענה בפיו, כי נבעת מלפני המלך והמלכה, והשני שהש"י השכיחו למלך את הרשות שנתן להמן, כאילו לא היו דברים מעולם.

א-ב. **והנס היותר גדול** הוא, שמלך גוי ושונא הדת ושונא את ישראל יותר מהמן², איך נהפך לתת רשות לישראל להרוג כמה וכמה גוים שהיו כמותו עובדי ע"ז וערלים, ונתן רשות למולים לעשות בהם

המגילה עד כאן, אע"פ שחלקם הגדול של הנסים שמפרט כאן הם אותם שנכתבו לעיל במקומם בארוכה.

¹ **כי כל זה** – ג' הדברים שפירט: לעשות עץ, גבוה חמשים אמה, וישכים בבוקר, כמבואר לעיל במקומו.

² **ושונא את ישראל יותר מהמן** – כמ"ש לעיל ד, ו-ז, ג, י.

כרצונם, פעם ראשונה ופעם שניה, עד שבשושן הבירה - לפני המלך הרגו שמנה מאות איש, ובשאר המדינות חמשה ושבעים אלף איש, איך מלך גוי נתרצה לתת רשות לישראל להרוג כל כך סודיט"י¹ שהיו ערלים ועובדי ע"ז כמותו, אלא שלמדנו בפירוש מעובדא דא שהכל בידי שמים, ובני אדם עושים רצונו של מקום בעל כרחם, וכל שכן המלך, כענין שנאמר: פלגי מים לב מלך ביד ה' אל כל אשר יחפוץ יטנו².

ועוד נס גדול היה, כי באותו החדש ובאותו היום³ שהיו הגוים מקוים לשלוט ביהודים ולעשות בהם כרצונם, מפני שמאיר באותו החדש שם הוי"ה למפרע שהוא הוה"י שרומז אל הדין, גזר הש"י שהיפך הזה יתריס כנגד הגוים⁴. וז"ש: **ביום אשר שברו אויבי היהודים לשלוט בהם ונהפוך הוא אשר ישלטו היהודים המה בשונאיהם**, כי על היהודים האירה הוי"ה ביושר כדאמרינן לעיל בסוד ליהודים היתה אורה ושמחה וששון ויקר, שהוא חסד גמור, ועל הגוים נהפכה הוי"ה למפרע להתריס כנגדם בתוקפו של הדין הקשה⁵. והחסד המשוך על היהודים נתן להם כח "להקהל בכל מדינות המלך לשלוח יד במבקשי רעתם. והדין שהיה מתריס כנגד הגוים התיש את כחם "ולא יכלו לעמוד כנגד היהודים כי נפל פחדם על כל העמים".

ג-ד. וכל השרים החשובים אשר למלך, שקודם לכן היו מבזים את היהודים ומלעיגים עליהם, מפני גדולתו של המן שהיה מבקש את רעתם, הרי שהיה להיפך בעת ההצלה, שהם עצמן היו מכבדים ומנשאים את היהודים, מפני גדולתו של מרדכי שהיה יכול להורידם

¹ סודיט"י - המוניים.

² וז"ל בביאור תנינא: ומי שמע כזאת מי ראה כאלה, שלא יכעוס ולא ידאג המלך על הריגת שומרי דתו, אלא שהכל ממנו ית' כי לב מלך בידו ואל כל אשר יחפוץ יטנו.

³ לכ' צ"ב מה ענינו של "היום" בקשר לצירוף החדוש

⁴ ראה עוד בביאור תנינא ג, ז. ושם "בהערה כללית" בסוף הספר.

⁵ נהפכה הוי"ה - ועל זה מוסב "ונהפוך הוא".

ממדרגתם, כי גדול מרדכי בבית המלך ושמעו הולך בכל המדינות, לפי שהיתה טבעת המלך בידו, והיה יכול לגזור כרצונו, להשפיל כל פריצי זדים שהיו חושבים רע על היהודים¹. וכל שכן שמרדכי מפני זכותו, ה' אלקיו עמו, והיה הולך ומתגדל בכל יום ויום, וז"ש: **כי האיש מרדכי הולך וגדול**, כי על הצדיקים נאמר מעלין בקדש ולא מורידים.

ה-י. ועוד נס גדול היה, כי אעפ"י שהיהודים היו כלם דווים וסגופים מפחד רעה, עם כל זה נשאו ראש באותו הזמן "והרגו את אויביהם כרצונם". שהרי "בשושן הבירה הרגו חמש מאות איש ואת עשרת בני המן. אבל "בביזה לא שלחו את ידם", כדי שידע המלך שלא היו להוטים אחר הממון, כי אם להנקם מאויביהם.

יא-יב. והנה בא וראה כמה היתה השגחתו ית' על ישראל באותו הזמן, שהרי "ביום ההוא בא מספר ההרוגים בשושן הבירה לפני המלך" - שהיו חמש מאות איש ואת עשרת בני המן, ואעפ"י כן לא כעס המלך², ואדרבא מפני האהבה הגדולה שנתן הש"י בלבו של מלך אל אסתר המלכה, לפיכך כשבא לפניו מספר ההרוגים בשושן הבירה, אמר המלך לאסתר ראי כמה אני אוהבך ומחבבך, שהרי "בשושן הבירה הרגו היהודים ואבד חמש מאות איש ואת עשרת בני המן", ואם עשו כן בשושן - נגד עיני המלך, כל שכן "בשאר מדינות המלך" - הרחוקות, "מה עשו" היהודים כנגד אויביהם, ואעפ"י כן "מה שאלתך וינתן לך ומה בקשתך עוד ותעש".

יג-יד. ובשביל שזאת אשה משכלת ראתה שהיה עת רצון אצל המלך, לפיכך אמרה לו **אם על המלך טוב ינתן גם מחר ליהודים אשר בשושן הבירה לעשות כדת היום**, דהיינו להרוג כמה זאבים שהיו עדיין אויבים ואורבים לזאת הכבשה, וכל יצר מחשבות לבם רק רע

¹ ועל אלו בקשה אסתר (להלן פסוק יג) "ינתן גם מחר" כדי לאבדם.

² כנ"ל בענין הנס דפסוק א', וכאן זה אפילו "אדרבא" וכו' (הרחבת והגדלת אותו הנס), ומזה רואים כמה היה השגחתו על ישראל באותו שעה.

כל היום, אלא שהיו מחשים ומחניפים מפני שנפל פחד מרדכי עליהם¹, וכונתה לאבדם. ושאלה גם כן מן המלך "שיתלו עשרת בני המן על העץ" שנתלה אביהם, כי היה מקום לתלות את כלם מפני שהיה גבוה חמשים אמה, וזה היה גורם פחד גדול בלבם של כל אויבי היהודים, וכל אנשי רשע יעזבו מחשבותיהם הרעות בראותם כפל ההריגה, וצליבתם של עשרת בני המן². והמלך נתן רשות ליהודים לעשות כן, "ואת עשרת בני המן תלו", כי הם והמן אביהם היו רומזים ל"א דרגין דמסאבותא שהיו מקטרגים כנגד היהודים, וכשם שנאבדו למטה כך נאבדו למעלה³, וכל עולה קפצה פיה.

טו. ואחר שניתנה רשות מן המלך, נקהלו היהודים אשר בשושן גם ביום ארבעה עשר לחדש אדר ויהרגו בשושן שלש מאות איש, אבל "בביזה לא שלחו את ידם", כדי שידע המלך שלא היתה כונתם אלא להרוג את שונאיהם ולא ליטול את ממונם⁴.

טז-יז. "ושאר היהודים אשר במדינות המלך נקהלו" גם הם להרוג באויביהם עד המספר הגדול של חמשה ושבעים אלף. וגם בזה היה

¹ מפני שנפל פחד מרדכי עליהם - כי היה יכול להורידם מגדולתם, כנ"ל פסוק ג.
² וכל אנשי רשע יעזבו "מחשבותיהם הרעות" - תליית עשרת בני המן - הוא כהמשך ולחזק ענין הא' - איבודם של האויבים ואורבים וכל מחשבות לבם רק רע. וממה שנעשה "בשושן" יגרום שכל שאר אנשי רשע יעזבו מחשבותיהם הרעות, כנלע"ד.

³ כך נאבדו למעלה - "כי בכך נעשה תיקון גדול, שמתבטלים כל י"א דרגין דמסאבותא, שהיו מתאחזים בשוליה של המלכות בסוד י"א ארורים. ומכאן ואילך הברכה לישראל, כי אין עוד בליעל כלו נכרת (לשון המחבר בביאור תנינא).

⁴ שלא היתה כונתם - בהוספת יום יד, ובהריגת שלש מאות איש - אלא להרוג את "שונאיהם" אע"פ שלא היה ניכר שהם שונאים, כי היו מחניפים מפני פחד מרדכי כנ"ל. (ואכן לא כתוב כאן "אויביהם ושונאיהם" כמו בפסוק טו). ומתיישב בזה תמיהת המפרשים: שכבר נאמר לעיל פסוק י' שבני שושן לא שלחו ידם בביזה ביום יג אדר. ולפי דבריו מיושב: לעיל הכונה היה "כדי שידע המלך שלא היו להוטים אחר הממון כי אם להנקם מאויביהם". וכאן ביום הנוסף: "כדי שידע המלך שלא היה 'כוונתם' אלא להרוג את 'שונאיהם' ולא ליטול ממונם, כנלע"ד.

נס גדול ממנו ית', כי מן היהודים לא מת אחד¹, לפי שהש"י הקדים ליטול את חיותם ולהתיש את כחם, כדי שיוכלו היהודים להתגבר עליהם בנקל, ולהפיל את כלם פגרים מתים תחת רגליהם; והמלך לא הקפיד כלום על הריגתם, לפי שידע תמימותם של היהודים שלא היו להוטים ליטול את ממונם – "ובבזה לא שלחו את ידם". והיה זה "ביום שלשה עשר לחדש אדר" – כי ביום אחד בלבד הרגו היהודים כל האויבים אשר בכל מדינות מושבותיהם. והיה "שקט ושלוחה" להם "ביום ארבעה עשר בו", כי ידעו שכבר תמו נכרתו כל אויביהם, "ולכן" עשו כלם באותו היום משתה ושמחה².

יז-ית. אבל בשושן נקהלו היהודים ב' ימים רצופים דהיינו בשלשה עשר בו ובארבעה עשר בו, כמו שביקשה אסתר, והמלך הסכים עמה, והרגו בשונאיהם המספר הנ"ל³, ונחו בחמשה עשר בו ועשו אותו יום משתה ושמחה; "על כן היהודים הפרזים היושבים בערי הפרוזות" – שלא היו מוקפים חומה מימות יהושע בן נון, "עושים את יום ארבעה עשר לחדש אדר"⁴. "שמחה ומשתה ויום טוב" – דוגמא של "מעלה", כי גילוי של יסוד אבא גרם זיווג שלם ושפע רב לכל דרגין קדישין. וכן "למטה" אהבה ואחווה שלום וריעות – "ומשלוח מנות איש לרעהו".

¹ מן היהודים לא מת אחד – "ועמוד על נפשם".

² ועשו אותו – מתקשר עם רישא דקרא "ביום שלשה עשר" – "ביום אחד בלבד" הרגו "כל" האויבים אשר "בכל" מדינות מושבותם וכו', ולכן בעבור שידעו שנכרתו שונאיהם עשו "כלם" למחרת – באותו היום יום משתה ושמחה. (המפרשים פ' שהם ב' ענינים נפרדים: הריגת האויבים, וקביעת יום משתה ושמחה).

³ המספר הנ"ל – פסוק יח הוא כהמשך של טו בענין הנקהלו של בני שושן, ולכן מתחיל "אבל" בשושן, והפסיק בפסוקים טז-יז כדי לומר מספר ההרוגים של שאר מדינות המלך. או יתכן: כדי לחלק שבשושן היה ב' ימים משא"כ בשאר המדינות היה יום אחד, וזהו הטעם שימי הפורים נשתנו אלו מאלו.

⁴ על כן – ר"ל מחמת שוני יום המנוחה, שנזכר קודם. (ולכן אין צורך לסיים כאן בענין יום משתה דבני שושן).

כ-כב. ובשביל שיהיה גילוי האורות העליונים¹ בכל השנים כמו שהיה באותה שנה, לפיכך "ויכתוב מרדכי את הדברים האלה וישלח ספרים אל כל היהודים אשר בכל מדינות המלך אחשורוש הקרובים והרחוקים לקים עליהם להיות עושים את יום ארבעה עשר לחדש אדר ואת יום חמשה עשר בו בכל שנה ושנה" - ימי משתה ושמחה.² כימים אשר נחו בהם היהודים והחדש אשר נהפך להם מיגון לשמחה" שיהיו נוהגים לעשותם "ימי משתה ושמחה ומשלוח מנות איש לרעהו ומתנות לאביונים", דהא באיתערותא דלתתא איתער לעילא, להמשיך בכל שנה ושנה אותן האורות עצמן שנמשכו באותה שנה, ויהיה זכר לנפלאותיו ית' בכל השנים ובכל הדורות.

כג-כח. ³ וכל "היהודים קיבלו עליהם לעשות" כן, לפי "שכתב מרדכי אליהם" המעשה שהיה. דהיינו "כי המן בן המדתא האגגי צורר כל היהודים חשב על היהודים לאבדם והפיל פור הוא הגורל" - באיזה חדש יעלה בידו "להומם ולאבדם", אבל הש"י היפר את מחשבתו על ידי אסתר המלכה, שהמלך נתן לה רשות לכתוב איגרות אחרות הסותרות את הראשונות, ועל ידי כך נתבטלה לגמרי מחשבתו של אותו רשע; וכל שכן שתלו אותו ואת בניו על העץ - והיה זה פירסום גדול לחן ולחסד ולרחמים שנהג הש"י עם עמו ונחלתו. "על כן קראו

¹ גילוי האורות - ענין דסיים ביה לעיל: על משתה ושמחה ויום טוב - "כי גילוי יסוד אבא גרם" וכו' שהיה באותו שנה, ובשביל שיהיה גילוי בכל השנים כמו אותו שנה - כתב מרדכי שיהיו עושים בכל שנה ימי משתה ושמחה באותם הימים, ובזה יתעורר למעלה להמשיך אותן האורות עצמן שנמשכו באותו שנה. ר"ל המשתה ושמחה של שנה הראשונה היה כתוצאה ממה שהיה למעלה, ובשאר השנים - באתערותא דלתתא איתער לעילא, כתקנת מרדכי. ועי' יהיה "זכר לנפלאותיו ית'" בכל השנים ובכל הדורות.

² כדי שיתעורר עליהם האורות העליונים בכל השנים כמו שהיה באותו שנה... להמשיך בכל שנה אותן האורות עצמן שנמשכו באותו שנה - כימים אשר נחו וכו'. ושיעור פ' הפסוקים: **בכל שנה ושנה** - לעשותם ימי משתה ושמחה, כדי שימשכו עליהם אותם אורות עצמן, לכן יהיו נוהגים לעשות אותם ימי משתה ושמחה וכו'.

³ לעיל נאמר בקשת מרדכי וטעם בקשתו, להלן מגמק למה קיבלו עליהם היהודים לעשות כן, כי מרדכי כתב גם המעשה שהיה, ולפיכך "קימו וקבלו" וכו'.

לימים האלה פורים", כי הפור שהפיל המן להביא הרעה על ישראל הפכו הש"י לטובה¹.

ועל ידי האגרת הזאת שכתב מרדכי אל היהודים, ועל ידי מה שראו בעיניהם והגיע אליהם - שנתן כח הש"י אל היהודים לשלוט על אויביהם ולהרוג בשונאיהם כרצונם². "לפיכך" קימו וקבלו היהודים עליהם ועל זרעם ועל הגרים הנלוים עליהם ולא יעבור להיות עושים את שני הימים האלה ככתבם וכזמנם, דהיינו לשמוח בהם ולשמח את העניים, באותם הימים דוקא³ - להשתוות אל ההנהגה העליונה⁴, כי באותם הימים נשלמים כל הזיווגים, ונמשכות כל ההשפעות, ודבר בעתו מה טוב. והימים האלה לא יעברו לעולם מתוך היהודים - כשאר הימים טובים שנצטוונו בתורה לעשותם "בזמנם". ולכן⁵ הימים האלו נזכרים - בקריאת המגילה, ונעשים - בשמחה ובמשתה ויום טוב ומתנות לאביונים. "זכרם לא יסוף מזרעם" דהיינו שעל ידי כך⁶ לא יפסוק להגלות ולהתפשט יסוד אבא שהוא סוד הזכר העליון באותן הימים.

כט-לא. וגם בשנה השניה כתבו אסתר ומרדכי בכל תוקף⁷. לקיים את ימי הפורים האלה - שלא ישכחום ולא יהבולים ח"ו מפני שאינם

¹ יתכן כוונתו: שגם ענין הפור והפיכתו, הודיע להם מרדכי, ושעל כן נקרא פורים (במשך סיפור המגילה לא כתוב שהיהודים ידעו מענין הפור).

² על כן על כל דברי האגרת הזאת - על ידי אגרת מרדכי (סיפור המאורע), ומה ראו על ככה ומה הגיע אליהם - שראו בעיניהם והגיע "אליהם" - שנתן כח הש"י להיהודים לשלוט על אויביהם, לפיכך - קימו וקבלו עליהם וכו'.

³ ככתבם - לשמוח בהם ולשמח את העניים. וכזמנם - באותם הימים דוקא וכו'.

⁴ להשתוות אל ההנהגה העליונה - האתערותא דלתתא (לעיל כ-כב) שמעורר להמשיכם למטה בכל שנה, הוא דייקא באותם הימים שאז יכולים להשתוות אל ההנהגה העליונה.

⁵ ולכן - מצד הלא יעברו לעולם. נזכרים ונעשים - בקריאת המגילה וכו'.

⁶ על ידי כך - "שנזכרים ונעשים", זכרם לא יסוף - לא יפסוק, זכרם - יסוד אבא, הזכר העליון, מלהאיר לזרעם.

⁷ את כל תוקף - בכל תוקף.

מן התורה, כי דברי חכמים נחשבים כדברי תורה עצמן, ורוח הקדש השורה עליהם הוא שצוה לקיימן בכל הדורות¹. ולא ימי שמחה ומשתה בלבד צריכין לקיים, אלא אפילו "הצומות" הקודמין אליהם, כדי שיהיה זכר אל הצרה ואל הרוחה.

לב. ואסתר היא שביקשה מאת חכמי הדור לכתוב המגילה הזאת עם שאר הכתובים, כי נכתבה ברוח הקדש² כמותם, ואלו ואלו דברי אלקים חיים, וז"ש: **ומאמר אסתר קים דברי הפורים האלה ונכתב בספר.**

י.

א. והנה כבר ידוע שהש"י אינו מקפח שכר כל בריה, ולכן לא קיפח שכרו של אחשורוש, שגידל את מרדכי, וצוה לתלות את המן שהיה צורר היהודים, ונתן רשות ליהודים עצמן לשלוט באויביהם ולעשות בהם כרצונם, ולכן מדה כנגד מדה: השליט הש"י את אחשורוש שליטה גמורה על כל ארץ ממשלתו, ונתן לו כח וגבורה להכריח כל איי הים הקרובים והרחוקים שיתנו לו מס כרצונו.

ב-ג. וכל שכן שלא קיפח שכרו של מרדכי שגרם גאולה לישראל, ולכן גידלו המלך בגדולה מפורסמת "לכל" - שנכתבה ונתפרשה על ספר דברי הימים למלכי מדי ופרס, כדי שיתקיים, כי בהיותו יהודי היה צריך חיזוק לגדולתו³, וידעו הכל כי מרדכי אעפ"י שהיה "יהודי" נעשה "משנה למלך אחשורוש".⁴ ואעפ"י שהיה עסוק תמיד בעניני

¹ ורוח הקודש השורה עליהם - על מרדכי ואסתר, הוא שצוה וכו' - "כאשר קיים עליהם מרדכי היהודי ואסתר המלכה וכאשר קימו על נפשם ועל זרעם" וכו', ולכן יש בו ענין של "כל תוקף".

² כנ"ל בפסוק הקודם (וזה ענין סמיכות הפסוקים).

³ והחיזוק הוא בזה שנתפרסם בספרי מלכי פרס ומדי, כי בהיותו יהודי היה צריך חיזוק לגדולתו.

⁴ אע"פ שהיה עסוק תמיד וכו' - כהמשך במה דסיים "משנה למלך".

סה ביאור מגילת אסתר תליתאה פרק י.

המלכות, ולא היה יכול ללמוד עם היהודים כמו שהיה עושה קודם לכן, עם כל זה היה "גדול" וחשוב אליהם כבתחלה, והיתה הלכה כמותו בכל מקום. וגם היה רצוי לרוב אחיו, לפי שלא היה בו שום עול במעשיו¹. ואף כי היה דורש טוב לעמו, אצל המלך. וגם היה "דובר שלום לכל זרעו" שלא יתגאו מפני גדולתו, להשתרר עליהם ולריב עמהם ח"ו, אלא היה מלמדם להתנהג עמהם בשלום כמו שאוהב הש"י, שנאמר: והאמת והשלום אהבו.

ועם זה נשלם הפירוש של מגילת אסתר ביום כ"ה לחדש מנחם

שנת התקל"א

תושלב"ע

¹ לפי שלא היה בו שום עול במעשיו - בהיות משנה למלך, וכן בהמשך: דורש טוב לעמו - אצל המלך. וכן דובר שלום לכל זרעו - מצד גדולתו של משנה למלך, היה מזהיר את זרעו שלא להשתרר וכו'. (כל פסוק ג' מדבר על מעלתו, גם בהיותו משנה למלך).